

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΣΧΟΛΗ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΤΜΗΜΑ ΠΡΟΣΧΟΛΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ ΜΕ ΘΕΜΑ:

«Τα ζώα ως ήρωες στις Μικρές Ιστορίες»

Επιβλέποντες καθηγητές:

- Τ. Δ. Τσιλιμένη
- Β. Δ. Αναγνωστοπούλου

Επιμέλεια Εργασίας:

Καβουρίδου Δήμητρα

Α. Μ.: 200051

ΒΟΛΟΣ

ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ 2004

**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ & ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΣΗΣ
ΕΙΔΙΚΗ ΣΥΛΛΟΓΗ «ΓΚΡΙΖΑ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ»**

Αριθ. Εισ.: 4031/1
Ημερ. Εισ.: 19-10-2004
Δωρεά: Συγγραφέα
Ταξιθετικός Κωδικός: ΠΤ – ΠΠΕ
2004
ΚΑΒ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Πρόλογος.....	2
Εισαγωγή.....	3

ΜΕΡΟΣ Α΄

1^ο Κεφάλαιο

1.1 Εννοιολογικός προσδιορισμός Μικρών Ιστοριών.....	σελ.5
1.2 Ιστορική εξέλιξη Μικρών Ιστοριών....	σελ.9
1.3 Χαρακτηριστικά των Μικρών Ιστοριών.....	σελ.12

2^ο Κεφάλαιο

2.1. Ο ανθρωπομορφισμός στην θρησκεία, την τέχνη και την φιλοσοφία.....	σελ.20
2.2. Ο ανθρωπομορφισμός στις Μικρές Ιστορίες.	σελ.34

ΜΕΡΟΣ Β΄

1. Στόχος και υποθέσεις της έρευνας.....	σελ.40
2. Διεξαγωγή έρευνας.....	σελ. 42
Αποτελέσματα καταγραφής.....	σελ.45
3. Αποτελέσματα Α΄ μέρους έρευνας.....	σελ.75
4. Συμπεράσματα Α΄ μέρους έρευνας.....	σελ.80
5. Β΄ μέρος έρευνας(έρευνα σε νηπιαγωγείο).....	σελ.82
6. Πίνακες Δεδομένων.....	σελ.83
7. Συμπεράσματα Β΄ μέρους έρευνας.....	σελ.86
Επίλογος	σελ.90
Βιβλιογραφία.....	σελ.91

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Κατά το ακαδημαϊκό έτος 2001-2002, παρακολούθησα το μάθημα “Μυθοπλασία Μικρών Ιστοριών, Δημιουργική γραφή” με διδάσκουσα την κα Τσιλιμένη Τασούλα στο παιδαγωγικό τμήμα προσχολικής εκπαίδευσης του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας.

Έχοντας ως αφορμή το μάθημα θέλησα να ερευνήσω περισσότερο το σύγχρονο είδος της παιδικής λογοτεχνίας, τις Μικρές Ιστορίες. Στις Μικρές Ιστορίες όπως παρατήρησα, έντονο είναι το στοιχείο του ανθρωπομορφισμού των ηρώων και ειδικότερα των ηρώων-ζώων. Με το σκεπτικό ότι τα μικρά παιδιά συχνά δείχνουν την προτίμησή τους σε εικονογραφημένα βιβλία με πρωταγωνιστές ζώα, θέλησα να εμβαθύνω στο ζήτημα του ανθρωπομορφισμού στις Μικρές Ιστορίες και ακόμη να καταγράψω όλα τα βιβλία των σύγχρονων εκδοτικών οίκων που έχουν ήρωες ζώα και που απευθύνονται σε παιδιά προσχολικής ηλικίας.

Οι σκοποί της εργασίας μου συνοψίζονται στους εξής:

1. Να γνωρίσω περισσότερα για τις Μικρές Ιστορίες και τα χαρακτηριστικά τους
2. Να προσεγγίσω την έννοια του ανθρωπομορφισμού και να την ερμηνεύσω σε σχέση με την θρησκεία, τις διάφορες μορφές της τέχνης και την φιλοσοφία
3. Να προσεγγίσω την έννοια του ανθρωπομορφισμού αναφορικά με τις Μικρές Ιστορίες
4. Να ερευνήσω κατά πόσο εκδίδονται Μικρές Ιστορίες με ήρωες ζώα κατά την περίοδο 2000-2004 και να τις καταγράψω

Ευχαριστώ θερμά την διδάσκουσα κα Τασούλα Τσιλιμένη και τον καθηγητή κ. Β. Δ. Αναγνωστόπουλο για την συνεργασία και την πολύτιμη βοήθειά τους κατά την διεξαγωγή της πτυχιακής μου εργασίας.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Κάθε έθνος βασίζει την πρόοδο, την ευτυχία και την ευημερία του στη νέα γενιά και προσπαθεί μέσα από την κατάλληλη αγωγή και παιδεία να δώσει στα παιδιά του αρχές και αξίες ζωής, που θα τα κάνουν καλλιεργημένους και ώριμους ανθρώπους. Σημαντικό ρόλο στην προσπάθεια αυτή κατέχει η παιδική λογοτεχνία. Τα καλά παιδικά λογοτεχνήματα δίνουν την ευκαιρία στα παιδιά να ψυχαγωγηθούν, να πάρουν γνώσεις για τον κόσμο που τα περιβάλλει και να γνωρίσουν τις ομορφιές της ζωής.

Η συγκεκριμένη εργασία έχει ως αντικείμενό της ένα σχετικά σύγχρονο είδος της παιδικής λογοτεχνίας, τις Μικρές Ιστορίες οι οποίες απευθύνονται σε παιδιά προσχολικής και πρωτοσχολικής ηλικίας. Στις Μικρές Ιστορίες συχνά συναντούμε ήρωες από όλο το ζωικό βασίλειο και αυτό είναι το βασικότερο στοιχείο το οποίο θέλησα να διερευνήσω, το οποίο έχει να κάνει με τον ανθρωπομορφισμό των ηρώων-ζώων.

Πιο συγκεκριμένα η εργασία αποτελείται από δύο μέρη. Α' το θεωρητικό μέρος και Β' το ερευνητικό. Στο πρώτο κεφάλαιο του Α' μέρους γίνεται αρχικά μια προσέγγιση του όρου «Μικρές Ιστορίες». Έπειτα επιχειρείται μία ιστορική αναδρομή του είδους δίνοντας ιδιαίτερη έμφαση στις τελευταίες δεκαετίες ('70, '80, '90) και στη συνέχεια αναφέρονται όλα τα χαρακτηριστικά των Μικρών Ιστοριών.

Στο δεύτερο κεφάλαιο γίνεται μια προσπάθεια να εξηγήσουμε την έννοια του ανθρωπομορφισμού και να προσεγγίσουμε την έννοια αυτή σε διαφορετικές πτυχές της ανθρώπινης δράσης. Έτσι λοιπόν, ο ανθρωπομορφισμός συναντάται στη θρησκεία, την τέχνη και πιο

συγκεκριμένα, την ποίηση, την πεζογραφία, την ζωγραφική και γλυπτική, αλλά και στη φιλοσοφία.

Στο τέλος του θεωρητικού μέρους γίνεται λόγος για τον ανθρωπομορφισμό στις Μικρές Ιστορίες από το 1880 έως και σήμερα.

Στο Β' μέρος διατυπώνεται ο στόχος της έρευνας η οποία αποτελείται από δύο μέρη και στην συνέχεια η διεξαγωγή της. Τα αποτελέσματα του πρώτου μέρους της έρευνας παρατίθενται σε πίνακες με όλες τις Μικρές Ιστορίες που εκδόθηκαν κατά το χρονικό διάστημα 2000-'04 κι έχουν ήρωες ανθρωπόμορφα ζώα. Έπειτα καταγράφονται τα συμπεράσματα που έχουν να κάνουν με τον ανθρωπομορφισμό. Πιο συγκεκριμένα, γίνεται διερεύνηση των στοιχείων εκείνων που χρησιμοποιεί ο συγγραφέας προκειμένου να δώσει ανθρώπινες ιδιότητες στους ήρωες του. Στο δεύτερο μέρος της έρευνας μετά από επίσκεψη σε παιδικό σταθμό του Δήμου Θεσ/νίκης έγινε μια προσπάθεια να διερευνηθεί κατά πόσο αντιλαμβάνονται τα νήπια τον ανθρωπομορφισμό μέσα από την αφήγηση Μιρών Ιστοριών με και χωρίς εικόνες, τι είναι αυτό που τους βοηθάει να τον αντιληφθούν και τέλος ποια είναι τα στοιχεία εκείνα που επικεντρώνουν το ενδιαφέρον τους. Τα αποτελέσματα της έρευνας στο παιδικό σταθμό καταγράφονται σε πίνακες και γραφήματα με τις απαντήσεις των παιδιών.

Η εργασία τελειώνει με τον επίλογο στον οποίο μιλάω για την εμπειρία που απέκτησα κατά τη διεξαγωγή της εργασίας. εξειδικευμένες γνώσεις επάνω στο είδος της παιδικής λογοτεχνίας, τις Μικρές Ιστορίες.

Α' ΜΕΡΟΣ

1^ο Κεφάλαιο.

1.1. Εννοιολογικός προσδιορισμός των Μικρών Ιστοριών

Όσον αφορά τον ορισμό των Μικρών Ιστοριών από την πλευρά των θεωρητικών, των κριτικών και των τίτλων των ίδιων των Μικρών Ιστοριών διαπιστώνουμε μια φαινομενική «αταξία».¹ Ο ορισμός «μικρή ιστορία» και η ειδολογική της κατάταξη ως ξεχωριστού και αυτόνομου είδους της παιδικής λογοτεχνίας προσδιορίζεται το 1970, από τη Γυναικεία Λογοτεχνική Συντροφιά . Την εποχή αυτή κυριαρχεί μια παιδοκεντρική τάση καθώς και αναβάθμιση της θέσης της προσχολικής αγωγής. Από την πληθώρα των ορισμών θα αναφερθούν εκείνοι οι οποίοι θεωρούνται οι πιο αντιπροσωπευτικοί:

Ο Α. Δελώνης² εξετάζοντας τι είναι η Μικρή Ιστορία, μας λει τι δεν είναι. Η Μικρή Ιστορία δεν είναι διήγημα, γιατί δεν έχει ούτε τους στόχους, ούτε την δομή, ούτε την ατμόσφαιρα του διηγήματος. Επίσης, η Μικρή Ιστορία δεν είναι παραμύθι, γιατί λείπουν από αυτή τα παραμυθικά στοιχεία του αυθεντικού παραμυθιού(αχαλίνωτη

1. Γ. Τσιλιμένη, «Οι Μικρές Ιστορίες κατά την εικοσαετία 1970-1990», εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα 2002, σελ.37-42

2. Αντ. Δελώνης, «Ελληνική Παιδική Λογοτεχνία», εκδ.Ηράκλειτος, Αθήνα 1986, σελ.123-126

φαντασία, η μαγεία, το υπερλογικό, το υπερχρονικό και υπερτοπικό³
 Παρ'όλα αυτά, αρκετοί είναι εκείνοι οι οποίοι δέχονται πως η Μικρή
 Ιστορία κινείται ανάμεσα σε αυτά τα δύο είδη, έχοντας τα δικά της
 χαρακτηριστικά, την δική της ιδιοτυπία. Επιχειρώντας να δώσει έναν
 κάποιο ορισμό λέει: *«Μικρή Ιστορία είναι μια πολύ σύντομη διήγηση, η
 οποία στα πλαίσια μιας πλέον ρεαλιστικής αντιμετώπισης της
 καθημερινότητας, δίνει μια εικόνα από τον κόσμο του παιδιού με λόγο
 αφαιρετικό αλλά προσιτό στην αντιληπτικότητά του, οικείο και άμεσο και
 συγχρόνως συγκεκριμένο.*

Ο Β. Δ. Αναγνωστόπουλος⁴ αναφέρει πως οι Μικρές Ιστορίες
 είναι το λογοτεχνικό είδος που τα παιδιά του νηπιαγωγείου αγαπούν
 όσο και τα παραμύθια, γιατί συνήθως οι Μικρές Ιστορίες αναφέρονται
 στη σύγχρονη ζωή, σε κοντινά πράγματα και γεγονότα, σε βιώματα και
 επιθυμίες του μικρού παιδιού. Ο ίδιος κατατάσσει τις Μικρές Ιστορίες
 στην κατηγορία «ρεαλιστική πεζογραφία για μικρά παιδιά». Μάλιστα,
 σημειώνει πως όταν τις αναδιηγούνται τα νήπια, αποβαίνουν πολύ
 χρήσιμες ασκήσεις του προφορικού λόγου. Με τις ασκήσεις αυτές,
 δοκιμάζεται η μνήμη, η πνευματική πειθαρχία και η γλωσσική
 ανάπτυξη του νηπίου.

Μία άλλη προσέγγιση του όρου «Μικρή Ιστορία» έγινε από την
 Μ. Κανατσούλη η οποία παρομοιάζει την Μικρή Ιστορία με το
 παραμύθι και το διήγημα, τουλάχιστον ως προς την έκταση, δεν είναι
 όμως τίποτε από τα δύο: *«Πρόκειται για ένα είδος αφηγήματος που έχει
 κάποια παραμυθιακή ιστορία, δεν ακολουθεί πιστά όμως τις*

3. Αντ. Δελώνης, ο.π. σελ. 105

4. Β. Δ. Αναγνωστόπουλος, «Γλωσσικό υλικό για το νηπιαγωγείο», εκδ.Καστανιώτη, Αθήνα 1994, σελ.148

προδιαγραφές του παραμυθιού, καθώς ο στόχος είναι η μετάδοση κάποιων γνώσεων χρήσιμων για την παιδική ηλικία»⁵

Ο Δ. Θεοδούλου, κατατάσσει και αυτός τις Μικρές Ιστορίες στα είδη της παιδικής λογοτεχνίας και πιο συγκεκριμένα στην κατηγορία της ρεαλιστικής πεζογραφίας. Παρατηρεί ότι το είδος αυτό βρίσκεται σε συνεχώς μεγαλύτερη ανάπτυξη και προτίμηση και προσπαθώντας να ορίσει τις Μικρές Ιστορίες λέει:

«Στις Μικρές Ιστορίες γίνεται μια προσπάθεια να παρουσιαστεί σε απλές μορφές η στοιχειώδης τάξη της καθημερινής ζωής, οι σχέσεις μέσα στην οικογένεια, οι σχέσεις μεταξύ γονέων και παιδιών, ηθικά προβλήματα, σκηνές από τη ζωή στη φύση, οι διαδικασίες της ωρίμανσης, της ωριμότητας και της φθοράς του ανθρώπου. Η επαφή του παιδιού από τα πρώτα χρόνια προετοιμάζει το έδαφος για μελλοντικές αρετές και πληρέστερη συμμετοχή στην ανθρώπινη κατάσταση»⁶.

Η «αναρχία» του όρου παρατηρείται ακόμη και μεταξύ των συγγραφέων των Μικρών Ιστοριών, καθώς οι ίδιοι χαρακτηρίζουν τα έργα τους άλλοτε «παραμύθι» και άλλοτε «ιστοριούλα» ή στο ίδιο βιβλίο περιλαμβάνουν παραμύθια και Μικρές Ιστορίες.

Η ποικιλία αυτή όσον αφορά τον ορισμό της μικρής ιστορίας φανερώνει την ασάφεια μεταξύ των ορίων των ειδών του παραμυθιού, του διηγήματος και της ιστορίας.

---

5. Κανατσούλη Μ., «Εισαγωγή στη θεωρία και κριτική της παιδικής λογοτεχνίας», εκδ. University Studio Press, Θεσσαλονίκη 1997, σελ.71

6. Θεοδούλου Δ., «Η παιδική λογοτεχνία και το μικρό παιδί», Κ. Ε. Π. Β., εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα 1988, σελ.81-82

Παρόλη αυτήν την ποικιλία όμως, είναι σαφές πως η Μικρή Ιστορία αποτελεί ένα αυτόνομο και δυναμικό είδος της παιδικής μας λογοτεχνίας⁷

Η Τ. Τσιλιμένη επιχειρεί ένα νέο και πιο ολοκληρωμένο εννοιολογικό προσδιορισμό ο οποίος λαμβάνει υποψιών του όλα τα χαρακτηριστικά στοιχεία που αναφέρθηκαν παραπάνω:

«Μικρή Ιστορία είναι μια περιορισμένου μήκους αφήγηση, με απλή πλοκή, λιτότητα ύφους και γλώσσας, που απεικονίζει καθημερινές ρεαλιστικές σκηνές της ζωής του παιδιού και των ενηλίκων, καθώς και πολιτισμικές πανανθρώπινες αξίες. Σκοπό έχει την ψυχαγωγία, την πληροφόρηση και ενημέρωση των μικρών παιδιών πάνω σε ηθικο-κοινωνικο-πολιτισμικά θέματα, την καλλιέργεια της φιλιαναγνωσίας και την εισαγωγή των μικρών αναγνωστών στο χώρο της λογοτεχνίας»⁸.

---

7. Τ. Τσιλιμένη. ο.π. σελ.43

8. Τ.Τσιλιμένη, ο.π. σελ.43

1.2. Ιστορική Εξέλιξη των Μικρών Ιστοριών.

Ερευνώντας το παρελθόν, διαπιστώνουμε πρώιμους τρόπους γραφής Μικρών Ιστοριών. Συγκεκριμένα:

Στο περιοδικό «Παιδική Αποθήκη» του Δ. Πανταζή το 1836, διαβάζουμε την «Ιστορία του Κωνσταντίνου του μικρού παιδιού». Στις Ευρωπαϊκές Φιλολογίες¹ για παιδιά υπάρχουν πριν το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο οι Μικρές Ιστορίες και θα φανεί παράξενο ίσως, αλλά είναι αληθινό, πως ο Γρηγόριος Ξενόπουλος καλλιέργησε το είδος αυτό εκεί γύρω στα 1920-1930, γράφοντας Μικρές Ιστορίες για μικρά παιδιά στη «Διάπλαση των Παίδων» σε 3-4 συνέχειες. Σποραδικά, βρίσκουμε κάποιες Μικρές Ιστορίες και στον μετέπειτα Περιοδικό Τύπο για παιδιά. Η Ιουλία Δραγούμη το 1919 γράφει την ιστορία «Ο βάτραχος που βαριέται». Στον πρώτο τόμο που εκδίδει ο Εθνικός Σύνδεσμος, το 1929 καταγράφουμε άλλη μια Μικρή Ιστορία με το τίτλο «Δια τα μικρά αδερφάκια» που υπογράφει η Ε. Γ. Σωσσίδου.² Η Θεία Λένα γράφει πολλές ιστορίες για τα μικρά παιδιά που τις περιλαμβάνει στα διάφορα βιβλία αλλά και στην «Εφημεριδούλα της Θείας Λένας», το 1955.

¹ Αντ. Δελώνης, «Ελληνική Παιδική Λογοτεχνία», εκδ. Ηράκλειτος, Αθήνα 1986, σελ.125

² Τ. Τσιλιμένη, ο. π. σελ.37

Ο Βλέσσας γράφει τις «Εύθυμες Ιστορίες» το 1956 που αποτελούν μια μορφή μικρής ιστορίας και η Αντ. Μεταξά στο βιβλίο με τίτλο «Η ώρα του παιδιού», περιλαμβάνει ανάμεσα στα παραμύθια και μικρές ιστορίες όπως: «Μια αληθινή ιστορία» και ο «Τόμπος».³

Δυναμική εμφάνιση στο χώρο της Παιδικής Λογοτεχνίας κάνουν οι Μικρές Ιστορίες τη δεκαετία του 1970-1980. Το είδος αυτό απευθύνεται σε παιδιά προσχολικής και πρωτοσχολικής ηλικίας.

Σημαντικό ρόλο στην καλλιέργεια και εξέλιξη των Μικρών Ιστοριών έπαιξε η «Γυναικεία Λογοτεχνική Συντροφιά» και ο «Κύκλος του Ελληνικού Παιδικού Βιβλίου», οι οποίοι ενίσχυσαν με τους διαγωνισμούς τους το είδος αυτό της παιδικής λογοτεχνίας και σ'αυτούς οφείλεται η καθιέρωση του όρου «Μικρές Ιστορίες», καθώς και η προώθησή τους ως άριστο ανάγνωσμα για παιδιά ηλικίας 3-7 ετών.⁴

Πιο συγκεκριμένα, ο ρόλος της Γ.Λ.Σ. όσον αφορά τη θεματολογία, το ύφος, την ιδεολογία και τη δομή των Μικρών Ιστοριών, ήταν καθοριστικός. Με κίνητρο την εκάστοτε προκήρυξη των διαγωνισμών της, η Γ.Λ.Σ. ανέδειξε αξιόλογους συγγραφείς που ασχολήθηκαν με τις Μικρές Ιστορίες, στην πλειοψηφία τους γυναίκες. Η προσφορά της δεν σταματά μόνο στην συστηματική καλλιέργεια του είδους, αλλά προχωρεί σε βάθος καθώς σκιαγραφεί και μορφοποιεί τα χαρακτηριστικά τους.⁵ Από το 1970 και έπειτα οι προκυρήξεις των

3. Τ. Τσιλιμένη, Πρόσθετος φάκελος του μαθήματος: «Μυθοπλασία Μικρών Ιστοριών, δημιουργική γραφή», Βόλος 2002, σελ. 13

4. Β. Δ. Αναγνωστόπουλος, «Γλωσσικό υλικό για το νηπιαγωγείο», εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα 1994, σελ. 149

5. Τ. Τσιλιμένη, Πρόσθετος φάκελος...ο.π. σελ. 12

διαγωνισμών βρήκαν θερμή ανταπόκριση. Γράφτηκαν έργα αξιόλογα. Συγγραφείς με πρωτοτυπία και έντονη αίσθηση της παιδικότητας, διαθέτοντας ταλέντο αλλά και γνώσεις της σύγχρονης παιδαγωγικής και ψυχολογίας έγραψαν Μικρές Ιστορίες και διεκδίκησαν το βραβείο ή τον έπαινο της Γ.Λ.Σ. Οι πιο σημαντικοί από αυτούς είναι: Ζ. Βαλάση, Μ. Γουμενοπούλου, Ε.Δ.Γαλάνη, Π. Μαξίμου, Λ.Πέτροβιτς-Ανδρουτσοπούλου, Ε.Τριβιζάς, Χ.Χ'Γιάννου, Ειρ. Νάκου, Σ. Ζαραμπούκα, Ντ. Χ'Νικολάου κ.α.

Πολλά τα ονόματα των βραβευθέντων, πολλές οι μικρές Ιστορίες που φιλοδοξούν να συγκινήσουν την ψυχή του μικρού παιδιού και γενικά να συντελέσουν στην ολοκληρωμένη ανάπτυξή τους. Στόχοι των Μικρών Ιστοριών είναι να:⁶

1. Αναπτύσσουν και καλλιεργούν τη μητρική γλώσσα
2. Μέσω της λογοτεχνικότητάς τους προσφέρουν γνώσεις για τον κόσμο που περιβάλλει το παιδί, χωρίς να είναι αποκλειστικά βιβλία γνώσεων
3. Εμπνέουν και καλλιεργούν αισθήματα αισιοδοξίας, εμπιστοσύνης, αγάπης, φιλίας, κ.α., στοιχεία απαραίτητα για την υγιή ανάπτυξη των μικρών παιδιών
4. Διαμορφώνουν στάση απέναντι στο λογοτεχνικό κείμενο καλλιεργώντας τη φιλιαναγνωσία
5. Καλλιεργούν το αισθητικό κριτήριο, στοιχείο απαραίτητο για μια αισθητική στάση ζωής.

---

6. Τ. Τσιλιμένη, Πρόσθετος φάκελος...ο.π. σελ.17

1.3. Τα χαρακτηριστικά των Μικρών Ιστοριών.

A. Η έκταση.

Το βασικό χαρακτηριστικό των Μικρών Ιστοριών είναι η συντομία. Οι Μικρές Ιστορίες μπορεί να έχουν έκταση μία σελίδα αν και σε ορισμένες περιπτώσεις ξεπερνούν τις 4-5 σελίδες¹. Στη γνωστή κριτική του το 1847, ο Edgar Allan Poe, υποστηρίζει ότι η συντομία του διηγήματος δίνει τη δυνατότητα στον αναγνώστη να το διαβάσει «άνευ διακοπής». Ταυτόχρονα, η συντομία εξυπηρετεί την ενότητα της σύνθεσης, δημιουργεί στον αναγνώστη ενιαία εντύπωση και ενισχύει την έννοια του όλου, της ολότητας². Μέσα στη συντομία του το διήγημα, αποδίδει με ενάργεια περίπλοκες ψυχικές και συναισθηματικές καταστάσεις, περιέχει σε συμπυκνωμένη μορφή όλα όσα απαιτούνται για μια εκτενέστερη αφήγηση. Σύντομο και συναρπαστικό, περιεκτικό και γεμάτο ένταση, το διήγημα είναι η αφηγηματική μορφή που καταξιώνει την πειθαρχία της φόρμας και την αριστοτεχνική επεξεργασία της πλοκής³

B. Η γλώσσα.

Μια από τις σημαντικότερες προσφορές των Μικρών Ιστοριών είναι η συμβολή τους στην ανάπτυξη του γλωσσικού οργάνου. Η αξία και η σημασία του οργάνου αυτού για την ωρίμανση του παιδιού και γενικά για την εξέλιξη του ανθρώπου είναι αδιαμφισβήτητη⁴ Σχετική

1. Τσιλιμένη. «Οι Μικρές Ιστορίες κατά την εικοσαετία 1970-1990», εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα 2002, σ.43

2. Edgar Allan Poe, «Ο διηγηματογράφος Nathaniel Hawthorn», επίμετρο στο βιβλίο: Οι προφητικές εικόνες και άλλα διηγήματα, μτφρ. Π. Ισχυρίδου, εκδ. Άγρα, Αθήνα 1989, σελ.271-272

3. Τζίνα Καλογήρου, «Ζητήματα θεωρίας, ανάγνωσης και διδασκαλίας του διηγήματος», στο Επιθεώρηση Παιδικής Λογοτεχνίας 1995, σελ.38-43

4. Λότη Πέτροβιτς-Ανδρουτσοπούλου, «Μιλώντας για τα παιδικά βιβλία», εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα 1983, σελ.25

έρευνα⁵ με την μορφολογία των Μικρών Ιστοριών έδειξε πως η γλώσσα των Μικρών Ιστοριών είναι ανάλογη με τις δυνατότητες (αντιληπτικές ή γλωσσικές) που χαρακτηρίζουν την ηλικία στην οποία απευθύνονται. Το λεξιλόγιο, η ποιότητα και η ποσότητα των πληροφοριών, η συναισθηματική φόρτιση που περιέχουν τα κείμενα βρίσκονται σε ισορροπία με το γλωσσικό και συναισθηματικό πλούτο που ήδη κατέχει το παιδί. Ο λόγος είναι απλός και καθαρός. Γλώσσα συγκινησιακή, βιωματική που προσεγγίζει την πραγματικότητα με τρόπους εκφραστικούς και προκαλεί την έντεχνη επικοινωνία. Συγκεκριμένα, οι προτάσεις των Μικρών Ιστοριών είναι μικρές, οι λέξεις διαυγείς, ο διάλογος είναι έντονος και συνηθέστερα συναντάται στο πρώτο πρόσωπο, σε ευθύ λόγο, ενώ σπάνια κλείνεται σε εισαγωγικά και αποδίδεται με πλάγιο λόγο. Τέλος, ο εικονοπλαστικός χαρακτήρας της γλώσσας, η εκφραστική δραματικότητα του κειμένου, η σαφής διατύπωση των νοημάτων, οι αφηγηματικές τεχνικές, αποτελούν στοιχεία της λογοτεχνικότητας των Μικρών Ιστοριών.

Γ. Η Θεματολογία

Οι συλλογές Μικρών Ιστοριών παρουσιάζουν ποικιλία θεμάτων. Οι βασικές κατηγορίες στις οποίες μπορούμε να κατατάξουμε τις Μικρές Ιστορίες είναι οι εξής:

Μικρές Ιστορίες με κοινωνικό περιεχόμενο

Μικρές Ιστορίες με πραγματογνωστικό περιεχόμενο

Μικρές Ιστορίες με ψυχαγωγικό περιεχόμενο

Μικρές Ιστορίες με οικολογικό περιεχόμενο

---

5. Τσιλιμένη, ο. π., σελ. 168-169 και σελ. 45

Περιπέτειες

Μικρές Ιστορίες με εορταστικό-θρησκευτικό περιεχόμενο

Ταξιδιωτικές Μικρές Ιστορίες

Τα θέματα που αναπτύσσουν οι Μικρές Ιστορίες σταθεροποιούνται διευρύνουν την εμπειρία και την γνώση και καλλιεργούν πανανθρώπινες αξίες όπως η ειρήνη, η αλληλεγγύη, η συνεργασία, η φιλία, ο σεβασμός, και η φροντίδα της φύσης⁶ Μέσα στην πολυθεματική των Μικρών Ιστοριών μπορούμε να ξεχωρίσουμε και θέματα που άλλοτε ήταν άγνωστα ή απαγορευμένα, όπως διαστημικές ιστορίες ή ακόμη και αναφορές στην σεξουαλική αγωγή⁷.

Κατάλληλες Ιστορίες τέτοιου είδους τέλος, μπορούν να καλλιεργήσουν από νωρίς το έδαφος για να βλαστήσει αργότερα η διεθνής φιλία. Από αυτό το είδος άλλωστε, μπορεί να αρχίσει σιγά σιγά η ορθή τοποθέτηση των παιδιών ως προς την αξία και την ισονομία των δύο φύλων, ώστε οι αυριανοί ενήλικοι να είναι απαλλαγμένοι από προκαταλήψεις κατάλοιπα προχωρημένων εποχών και κάποιων αναγκών του παρελθόντος⁸.

Δ. Ο Χώρος και ο Χρόνος.

Στις Μικρές Ιστορίες ο τόπος και ο χρόνος είναι καθορισμένος⁹. Χαρακτηριστικό γνώρισμα των Μικρών Ιστοριών είναι ο ρεαλισμός όσον αφορά αυτές τις δύο παραμέτρους. Έτσι λοιπόν σε αντίθεση με το

6. Τ. Τσιλιμένη, ο.π. σελ.47 και σελ.64

7. Β. Δ. Αναγνωστόπουλος, « Σύγχρονες τάσεις και απόψεις για την Παιδική Λογοτεχνία», Πρακτικά του Δ' Σεμιναρίου Κ.Ε.Π.Β, Εκδ. Ψυχογιός, Αθήνα 1991, σελ.100-117

8. Λότη Πέτροβιτς-Ανδρουτσοπούλου, ο.π., σελ. 24

9. Λότη Πέτροβιτς-Ανδρουτσοπούλου, ο. π. σελ. 24

παραμύθι, εδώ όλα συμβαίνουν στο γνώριμο και οικείο περιβάλλον του παιδιού (σπίτι, γειτονιά, σχολείο). Εξαρχής καθορίζεται ο τόπος για να μπορεί το παιδί να παρακολουθεί την εξέλιξη μέσα σε ένα πνεύμα γνωστό και προσιτό¹⁰ λόγος της κυριαρχίας του ρεαλισμού είναι παιδαγωγικός, διότι το παιδί έχει περιορισμένες εμπειρίες σχετικά με το χώρο και το χρόνο. Οι χωρο-χρονικές έννοιες στη σκέψη του είναι αφηρημένες και για το λόγο αυτό δύσκολες να κατανοηθούν από το νήπιο.¹¹ Τα γεγονότα κατανοούνται όταν βρίσκονται στον άμεσα αντιληπτό και βιωμένο χρόνο του, ο οποίος είναι κοντινός και υποκειμενικός.¹²

Ε. Η Δομή.

Παρόλη τη συντομία των Μικρών Ιστοριών, η ύπαρξη μιας πλοκής, μιας αλληλουχίας γεγονότων και πράξεων είναι αναγκαία. Ο συγγραφέας των Μικρών Ιστοριών δίνει περισσότερη έμφαση σε ένα γεγονός και παρακολουθεί την εξέλιξη του. Οι Μικρές Ιστορίες είναι σύντομες, περιεκτικές, με αφηγηματική μορφή που αναδεικνύει την απλότητα της πλοκής. Δίνεται μεγαλύτερη έμφαση στο τι συμβαίνει, δηλ. στη δράση και όχι στην λεπτομερή περιγραφή των γεγονότων. Οι ποικίλες¹³ και πανταχού παρούσες συγκρούσεις και αντιθέσεις καθώς και ο κάθε είδους αγώνας των χαρακτήρων της Μικρής Ιστορίας, συμβάλλουν στην προώθηση της πλοκής, αλλά ταυτόχρονα και σε εντελώς διαφορετικό επίπεδο στην ανάπτυξη της προσωπικότητας του

10. Τσιλιμένη, Πρόσθετος φάκελος του μαθήματος: «Μυθοπλασία Μικρών Ιστοριών, Δημιουργική γραφή». Βόλος 2002. σελ.14

11.Βιβλίο δραστηριοτήτων για το νηπιαγωγείο, Ο.Ε.Δ.Β., Αθήνα 2003

12. Τ.Τσιλιμένη, «Οι Μικρές Ιστορίες κατά την εικαστική 1970-1990», εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα 2003. σελ. 48

13. Μ. Καρποζήλου, «Το παιδί στη χώρα των βιβλίων», εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα 1994, σελ. 176-177

παιδιού. Οι συγκρούσεις και η υπέρβαση των δυσκολιών δημιουργούν αφενός κλίμα έντονων συγκινήσεων που αναζητεί το παιδί, και αφετέρου προσφέρουν την ηθική δικαίωση που επίσης αναμένει. Σύμφωνα με την Luckens, στα παιδικά αναγνώσματα μπορούμε να διακρίνουμε τέσσερα είδη αντιθέσεων-συγκρούσεων, α) άτομο εναντίον του εαυτού, β) άτομο εναντίον ατόμου, γ) άτομο εναντίον κοινωνίας, δ) άτομο εναντίον φύσης.

Στ. Η Εικονογράφηση.

Η τεράστια σημασία και επίδραση του εικονογραφημένου βιβλίου στην αγωγή των παιδιών νηπιακής και πρωτοσχολικής ηλικίας είναι εμφανής στους πιο σημαντικούς και βασικούς τομείς του ανθρώπου, όπως τον ψυχαγωγικό, το διδακτικό, τον αισθητικό, τον ηθικό κ.τ.λ. Η δυναμική της εικόνας, η οποία αποτελεί τον απεικονιστή αλλά και τον σταθεροποιητή της πραγματικότητας, η σημασία και η αξία της εκθειάστηκαν κατά καιρούς και όχι σπάνια υπερβολικά, όπως στο ρητό «μία εικόνα αξίζει περισσότερο από δέκα χιλιάδες λέξεις». Οι Μικρές Ιστορίες είναι ένα είδος εικονογραφημένου βιβλίου με σταθμισμένες εικόνες και κείμενο στις ανάγκες, τα ενδιαφέροντα αλλά και τις ικανότητες του μαθητευόμενου αναγνώστη, ξυπνούν το ενδιαφέρον των νηπίων και συμβάλλουν στην αποτελεσματική και επιτυχημένη διδασκαλία και μάθηση. Από την συναντησιακή αγωγική σχέση με το εικονογραφημένο βιβλίο, το νήπιο ασκεί τις ψυχικές του λειτουργίες και οικοδομεί τη γνώση¹⁴

14. Γ. Κιτσαράς, «Ο ρόλος του εικονογραφημένου βιβλίου στις δραστηριότητες του νηπιαγωγείου», περ. Διαδρομές 39, Αθήνα 1995, σελ. 171-174

Η εικόνα αποτελεί, κριτήριο επιλογής ενός βιβλίου, καθώς τα πιο μικρά παιδιά δεν διαθέτουν την ικανότητα της ανάγνωσης.

Όσον αφορά το είδος που μας ενδιαφέρει, δηλ, οι Μικρές Ιστορίες, είναι ίσως το μοναδικό είδος της Παιδικής Λογοτεχνίας στο οποίο ο εικονοπλαστικός ρεαλισμός έχει τόσο έντονη παρουσία. Χαρακτηριστικό επίσης είναι και το στοιχείο του εικονικού ανιμισμού. Καθετί ζωντανεύει, μορφοποιείται σύμφωνα με την ψυχολογία των παιδιών αλλά και τα εικαστικά ρεύματα της εποχής¹⁵

Επιπλέον, επειδή το παιδί πριν από την ηλικία των 6-7 ετών βλέπει τον κόσμο ως ολότητες παραγνωρίζοντας πολλές λεπτομέρειες, προτιμά τις ευκρινείς φόρμες και τα σαφή και έντονα περιγράμματα. Ακόμα έρευνες¹⁶ έχουν δείξει ότι παιδιά πρώτων τάξεων του δημοτικού βλέπουν ένα μικρό ποσοστό από όσα απεικονίζονται, αγνοώντας όλα τα υπόλοιπα στοιχεία. Η εικονογράφηση επομένως των βιβλίων που απευθύνονται σε μικρά παιδιά πρέπει να είναι απλή, ρεαλιστική και με αυξανόμενη δυσκολία.

Ζ. Οι Ηρωες.

Οι Μικρές Ιστορίες απαιτούν την ικανοποίηση ενός χαρακτηριστικού των μικρών αναγνωστών και ακροατών-την ανάγκη για ήρωες. Το παιδί στα πρώτα χρόνια έχει πρότυπο τη μητέρα του. Με τη διεύρυνση της εμπειρίας του και τη σύναψη νέων δεσμών με την γύρω κοινωνική πραγματικότητα, η ανάγκη για περισσότερα πρότυπα αξιών αυξάνει. Το παιδί αντιδράει με ευαισθησία σε κάθε ένδειξη πιθανού ηθικού προτύπου και νιώθει άμεσα ότι οποιοδήποτε πλάσμα

15. Τ. Γσιλιμένη, ο.π. , σελ. 54

16. Α. Γιαννικοπούλου, «Κριτήρια επιτυχημένης εικονογράφησης παιδικών βιβλίων», περ. Διαδρομές 39, Αθήνα 1995, σελ.211

που μπορεί να δώσει αγάπη και να εμπνεύσει εμπιστοσύνη είναι απαραίτητο και αντικείμενο αφοσίωσης . Η λογοτεχνία που προσφέρει πρότυπα ανθρώπινης συμπεριφοράς, σκέψης και ευαισθησίας με ιστορίες για παιδιά ή μεγάλους ή και ζώα, ικανοποιεί την ανάγκη του παιδιού για ήρωες¹⁷

Οι Μικρές Ιστορίες προσφέρουν μια μεγάλη ποικιλία που αποτελούν τους ήρωες των αφηγήσεων. Τέτοιοι ήρωες είναι συνήθως άνθρωποι, ζώα , πουλιά, έντομα, αντικείμενα, παιχνίδια¹⁸. Η ποικιλία αυτή των χαρακτήρων ερμηνεύει και την έλλειψη προσπάθειας για την ψυχογράφησή τους, εφόσον δύσκολα μπορείς να ασχοληθείς με την «ψυχολογία» αντικειμένων και ζώων, παρόλη τη συχνή παρουσίασή τους με ανθρώπινες ιδιότητες. Αλλά ακόμη και όταν οι χαρακτήρες είναι άνθρωποι η ψυχογράφησή τους δεν αποτελεί στοιχείο πρωταρχικής σημασίας. Ιδιαίτερα στις μικρότερες ηλικίες, τα παιδιά δείχνουν μια σαφή προτίμηση σε χαρακτήρες που παρουσιάζονται με λίγα ξεκάθαρα χαρακτηριστικά. Οι πολύπλοκοι ήρωες είναι μάλλον ακατανόητοι και όχι ιδιαίτερα δημοφιλείς¹⁹.

Έτσι λοιπόν οι κάθε λογής ήρωες των Μικρών Ιστοριών, άνθρωποι, φιλικοί, ρεαλιστικοί, εκφράζουν τον προβληματισμό και τα ενδιαφέροντα των παιδιών και τα βοηθούν μέσω της ταύτισης να ενταχθούν στην πραγματικότητα²⁰. Η επιλογή των ηρώων των Μικρών Ιστοριών είναι σύμφωνη με τα χαρακτηρίστηκα των παιδιών της ηλικίας αυτής. Τα χαρακτηριστικά αυτά είναι ο ανιμισμός, δηλ. η

---

17. Δ. Θεοδούλου. «Η παιδική λογοτεχνία και το μικρό παιδί», στο Κ.Ε.Π.Β., 1988, σελ.82

18. Τ.Τσιλιμένη, ο.π., σελ. 48-50

19. Γ. Κιτσαράς, ο.π., σελ 171-174

20. Τ.Τσιλιμένη, ο.π. σελ. 48-50

εμφύχωση κάθε άψυχου, ο συμβολισμός και ο ανθρωπομορφισμός(για το ζήτημα του ανθρωπομορφισμού θα γίνει εκτενής αναφορά σε επόμενο κεφάλαιο).

Όλα τα παραπάνω στοιχεία που αφορούν τους ήρωες των Μικρών Ιστοριών συμφωνούν με αποτελέσματα έρευνας²¹ η οποία είχε να κάνει με τα κριτήρια ταύτισης των νηπίων με ήρωες της λογοτεχνίας. Τα νήπια στην συντριπτική τους πλειοψηφία επιλέγουν να ταυτιστούν με το θεωρούμενο καλό πρόσωπο της ιστορίας. Ο κοινωνικά και ο ηθικά επομένως αποδεκτός χαρακτήρας είναι το κυριότερο κριτήριο ταύτισης και μάλιστα παραμένει σταθερό ακόμη κι αν ο ήρωας αυτός στο τέλος πεθαίνει.

21.Α. Γιαννικοπούλου, «Κριτήρια ταύτισης του νηπίου με τους ήρωες της λογοτεχνίας», περ. διαδρομές 37, 1995, σελ. 55-59

2^ο Κεφάλαιο

2.1. Ο Ανθρωπομορφισμός

Στο κεφάλαιο αυτό θα γίνει αρχικά μια προσέγγιση του όρου «ανθρωπομορφισμός» και στη συνέχεια θα γίνει μια προσπάθεια να ανάλυσής του σε διαφορετικές πτυχές της ανθρώπινης δραστηριότητας από την αρχαιότητα έως τις μέρες μας. Πιο συγκεκριμένα, επιχειρείται εκτενής αναφορά στον ανθρωπομορφισμό και εξήγηση του φαινομένου σχετικά με την θρησκεία, την τέχνη(ποίηση, ζωγραφική, γλυπτική) και την φιλοσοφία.

Με τον όρο ανθρωπομορφισμό εννοούμε την παράσταση του Θεού με ανθρώπινη μορφή ή την απόδοση σε αυτόν ανθρώπινων χαρακτηριστικών ¹. Ένας άλλος ορισμός δίνει στον ανθρωπομορφισμό την έννοια της τάσης των πολυθεϊστικών θρησκειών να αποδίδουν ανθρώπινη μορφή και ανθρώπινες ιδιότητες στους Θεούς τους. ²

Από την πλευρά της φιλοσοφίας ο όρος αυτός αναφέρεται στην απόδοση στα πράγματα της φύσης σκέψεων, συναισθημάτων και ιδιοτήτων των ανθρώπων.³

---

1. Τεγοπουλος-Φυτράκης «Ελληνικό Λεξικό», εκδ. Αρμονία, Αθήνα 1993

2. Εγκυκλοπαίδεια «Επιστήμη και Ζωή», τόμος 4

3. Εγκυκλοπαίδεια, ο.π.

Ανθρωπομορφισμός και θρησκεία

Η θρησκεία διαδραμάτισε σημαντικό ρόλο στη ζωή των αρχαίων Ελλήνων και επηρέασε βαθύτατα τις περισσότερες εκφάνσεις της πολιτιστικής και πνευματικής δραστηριότητάς τους. Η αρχαία ελληνική θρησκεία ήταν πολυθεϊστική, δηλ. ήταν η θρησκεία των δώδεκα Θεών του Ολύμπου. Ένα χαρακτηριστικό γνώρισμα της θρησκείας αυτής ήταν ο ανθρωπομορφισμός, στοιχείο που πήραν και οι μυθολογίες άλλων λαών(π.χ. η Σκανδιναβική Μυθολογία). Τέτοια φαινόμενα εμφανίζονται και σε άλλες θρησκείες αλλά σε καμία περίπτωση στο βαθμό του ελληνικού δωδεκάθεου. Οι θεοί είχαν πέρα από την ανθρώπινη μορφή και τις ανθρώπινες αδυναμίες και πάθη. Ο Μυκηναϊκός και Μινωικός πολιτισμός βρίθει ανθρωπόμορφων θεών και θεοτήτων, όπως αποκαλύπτουν τα αποκρυπτογραφημένα ευρήματα της Γραμμικής Β', τα Ομηρικά έπη και άλλες πηγές. Ο ανθρωπομορφισμός έχει την αφετηρία του στον ανιμισμό.⁴ Ο ανιμισμός πλάθει την εσωτερική φύση μιας θεότητας επάνω στην ανθρώπινη φύση, παρόλο που χρησιμοποιεί μόνο τις γενικές γραμμές μιας ατομικής ψυχολογίας, και έτσι αποδίδει στη θεότητα ανθρώπινη βούληση και αίσθημα. Η δεύτερη πηγή είναι το λαϊκό παραμύθι και η Τρίτη η ανάγκη απεικόνισης των θεών. Όσο οι άνθρωποι βλέπουν τους θεούς μέσα στα ζώα και στα φυσικά αντικείμενα, ο ανθρωπομορφισμός δεν είναι αναγκαίος. Ένας όμως πιο προχωρημένος πνευματικός

---

4. M. Nilsson. «Αρχαία ελληνική θρησκεία», εκδ. Παπαδήμα, Αθήνα 1994, σελ. 154-156

πολιτισμός νιώθει τη διαφορά ανάμεσα στον άνθρωπο και το ζώο και τον τοποθετεί στο υψηλότερο βάθρο της λατρείας του.

Τότε αν όχι και πιο πριν, εισάγεται ο ανθρωπομορφισμός, ο οποίος είναι εν μέρει εξωτερικός στον τρόπο που απεικονίζει τους θεούς και εν μέρει εσωτερικός, στην ψυχολογία και ιστορία των θεών. Ο ανθρωπομορφισμός είναι κάτι φυσικό και όπως είπαμε υπάρχει σε πολλούς λαούς, σε όλους αυτούς που έχουν ξεπεράσει την πιο πρωτόγονη φάση. Θεότητες από την Αφρική και την Πολυνησία παριστάνονται με τη μορφή χοντροειδών θεοτήτων. Η μορφή είναι χοντροκομμένη για μας, όχι όμως για τον πιστό νέγρο ή Ινδό. Αυτό συμβαίνει γιατί οι Έλληνες έχουμε συνηθίσει να αναζητούμε ένα *συνεπή ανθρωπομορφισμό*, και αυτό είναι κάτι ειδικά Ελληνικό. Σε αυτόν τον συνεπή ανθρωπομορφισμό εκφράζεται ο γνήσιος ελληνικός Ορθολογισμός. Οι θεοί είναι ανθρωπόμορφοι, μοιάζουν με άνθρωπο και επομένως είναι λίγο πολύ σαν τον τον άνθρωπο. Εκτός από τους δώδεκα θεούς του Ολύμπου, οι αρχαίοι Έλληνες έδιναν ανθρώπινη μορφή και σε στοιχεία της φύσης, τα οποία λάτρευαν (ήλιος, ποταμός, άνεμοι).

Υποστηρίζεται από μερικούς μελετητές ωστόσο ότι ο ανθρωπομορφισμός στην αρχαία Ελλάδα δεν θα πρέπει να μας ξεγελάει. Έχει συγκεκριμένα όρια.⁵ Η απεικόνιση του θεού με ανθρώπινη μορφή δεν αλλάζει ένα βασικό δεδομένο: αποτελεί ένα στοιχείο θρησκευτικού συμβολισμού που πρέπει να τοποθετηθεί και να ερμηνευτεί σωστά. Το είδωλο δεν είναι πορτραίτο του Θεού: οι Θεοί

---

5. J.D. Veynant, «Μύθος και σκέψη στην αρχαία Ελλάδα», μτφρ. Στ. Γεωργούλη, εκδ. Εγνατία Θεσ/νίκ1984, σελ.329-330

δεν έχουν σώμα. Η σχέση της θεότητας με το λατρευτικό της σύμβολο(ανθρωπόμορφο) δεν έχει τίποτε να κάνει με τη σχέση του σώματος με το Εγώ.

Στην Ελλάδα, το μεγάλο, λατρευτικό, ανθρωπόμορφο άγαλμα έχει τον τύπο του κούρου ή της κόρης(όπως θα δούμε παρακάτω). Δεν παρουσιάζει ένα ιδιαίτερο υποκείμενο, αλλά παρουσιάζει τη Μορφή, φορτισμένη με θρησκευτικές αξίες και εκφράζει ορισμένες δυνάμεις: ομορφιά, χάρη, λάμψη, νιάτα, υγεία, δύναμη, ζωή, κίνηση κ.τ.λ. που προσιδιάζουν στη θεότητα. Αυτές τις δυνάμεις τις αντανακλά περισσότερο από οτιδήποτε άλλο το ανθρώπινο σώμα όταν βρίσκεται στην άνθησή του και μοιάζει σαν να φωτίζεται από το θεϊκό φως. Τα προβλήματα λοιπόν που βάζει η ανθρωπομορφική παράσταση του θεού στην αρχαία Ελλάδα, παραμένουν ουσιαστικά έξω από το χώρο του προσώπου.

Στο σημείο αυτό, δεν πρέπει να παραλείψουμε να αναφέρουμε και ένα στοιχείο της θρησκευτικής λατρείας, και συγκεκριμένα της χριστιανικής θρησκευτικής λατρείας, το οποίο περικλείει το στοιχείο του ανθρωπομορφισμού, που είναι τα ουράνια πνεύματα, δηλ. οι γνωστοί σε όλους *άγγελοι*. Αν και οι άγγελοι είναι πνεύματα, οπότε και στερούνται φυσικής υπόστασης, αυτοί που πιστεύουν σε αυτούς δεν έχουν και ιδιαίτερο πρόβλημα στο να τους απεικονίζουν και να τους περιγράφουν. Οι άγγελοι, λένε οι πιστοί, είναι άορατοι αλλά μπορούν να πάρουν τη μορφή ορατών πραγμάτων. Συνήθως απεικονίζονται με φτερά και με τη μορφή ενήλικων ανθρώπων ή παιδιών. Ο

ανθρωπομορφισμός είναι κατανοητός και είναι αυτός που ενισχύει την πίστη.⁶

Ανθρωπομορφισμός και τέχνη

Α. Ποίηση

Ο ανθρωπομορφισμός ως κοσμοθεωρία επικρατούσε στις πρώτες βαθμίδες ανάπτυξης της κοινωνίας. Ο απόηχος αυτής της κατανόησης του κόσμου έμεινε στη γλώσσα των σύγχρονων πολιτισμένων λαών (όπως π.χ τα απρόσωπα ρήματα «βρέχει», «χαράζει», κ.τ.λ.) και ιδιαίτερα στην ποίηση, όπου κάποιος ανθρωπομορφισμός διαφόρων αποχρώσεων συνδέεται με τις απαιτήσεις της ανώτερης εκφραστικότητας.⁷

Όσον αφορά τον ανθρωπομορφισμό στην ποίηση, άξια αναφοράς είναι η περίπτωση της ποίησης του Ομήρου, και πιο συγκεκριμένα των δύο μεγάλων επικών ποιημάτων του, της Ιλιάδας και της Οδύσσειας. Εδώ ο ανθρωπομορφισμός έχει να κάνει όχι τόσο με την εκφραστικότητα και την γλώσσα, όσο με την θεματική. Ο Όμηρος δηλ. στα δύο μεγάλα του έπη εξανθρωπίζει τους Θεούς και τους δίνει ανθρώπινη μορφή και ανθρώπινες ιδιότητες. Οι Θεοί του Ολύμπου στον Όμηρο, θεωρούνται οι περισσότεροι ινδοευρωπαϊκοί με ανάμειξη κριτομινωϊκών στοιχείων.⁸ Έχει γίνει τόσος πολύ λόγος για τον ανθρωπομορφισμό των Ολύμπιων θεών ώστε πότε πότε δύσκολα

6. «Το λεξικό του σκεπτικιστή» στην ιστοσελίδα: www.skepdic.com/the_greekversion/άργελι

7. «Φιλοσοφικό Εγκυκλοπαιδικό Λεξικό», εκδ. Καπόπουλος, Αθήνα 1988

8. Αγ. Τσοπανάκης, «Εισαγωγή στον Όμηρο», εκδ. Αδελφών Κυριακίδη, Αθήνα 1988, σελ.100

αντιλαμβάνεται κανείς το βαθύ χάσμα που τους χωρίζει από τον άνθρωπο.⁹

Ο ποιητικός αυτός ανθρωπομορφισμός του Ομήρου είχε επιπτώσεις στην σχέση των θεών με τους ανθρώπους: πολλές φορές ειπώθηκε ότι ο θυμός και η εύνοια των Ομηρικών θεών, το μίσος της Ήρας για τους Τρώες, ο θυμός του Ποσειδώνα για τον Οδυσσέα, εξαρτώνται, όπως και στον άνθρωπο, από προσωπικά κίνητρα, όπου η πληγωμένη τιμή και ματαιοδοξία δεν παίζουν το λιγότερο σπουδαίο ρόλο. Εκτός από αυτό, αναπτύχθηκαν ηθικές απαιτήσεις που μάλιστα επιβλήθηκαν στους θεούς. Αλλά ο ανθρωπομορφισμός έδωσε την ηθική από την περιγραφή του θείου κόσμου, που μας κάνει ο ποιητής, και την έβαλε σε σύγκρουση με τις θρησκευτικές απαιτήσεις του ανθρώπου από τους θεούς. Παράλληλα, ο ανθρωπομορφισμός στέρησε τους θεους από την μυστηριώδη τους δύναμη. Σε μια παλαιότερη μορφή της θρησκείας, αυτή τη δύναμη πρέπει να ήταν μια μαγική δύναμη, έτσι που να μη δρα με ανθρώπινα μέσα ή με ανθρώπινο τρόπο. Η μαγεία όμως δεν υπάρχει στον Όμηρο. Υπάρχουν μόνο αμυδρά ίχνη της. Η απουσία αυτή είναι συνέπεια του ανθρωπομορφισμού που απεχθανόταν ότι δεν χωρούσε στα ανθρώπινα πλαίσια, δηλ. τα θαύματα της μαγείας τόσο όσο και τους θεούς με τις παράξενες μορφές. Οι θεοί έγιναν πάρα πολύ ανθρώπινοι μάλιστα, και σαν συνέπεια τους μετρούσαν με ανθρώπινα μέτρα. Οι άνθρωποι απαιτούσαν από αυτούς ηθική, δικαιοσύνη και έλεος, αλλά αυτές τις απαιτήσεις δεν μπορούσαν να τις εκπληρώσουν. Η φύση τους ήταν από

---

9. Albin Lesky, «Ιστορία της αρχαίας ελληνικής λογοτεχνίας», εκδ. Αδελφών Κυριακίδη, Θεσ/νίκη 1988, σελ.100

τα αρχικά της διαφορετική και ο ανθρωπομορφισμός φωτίζει σκληρά τις αδυναμίες τους.

Εκτός από τους θεούς, ο Όμηρος εξανθρωπίζει τη μυθολογία, εισάγοντας ανθρώπινα αισθήματα και συνθήκες αντί για τα βίαια και φανταστικά στοιχεία των ηρωικών μύθων. Ο Όμηρος δημιούργησε άνδρες και γυναίκες που πραγματικά αισθάνονται και υποφέρουν αντί για τους φανταστικούς ήρωες και τους υπεράνθρωπους των μύθων. Ο εξανθρωπισμός των μύθων χάρισε πολλά στην αρχαία τραγωδία.

Τέλος, θα λέγαμε, πως ο εξανθρωπομορφισμός των θεών εισχώρησε βαθιά μέσα στον λαό, παρά την αντίσταση της λαϊκής πίστης. Ο ανθρωπομορφισμός του Ομήρου γέννησε την πρώτη κριτική της θρησκείας και είχε τεράστια σημασία για την ανάπτυξη του Ελληνικού πνεύματος. Γιατί αυτός ο ανθρωπομορφισμός των θεών χρησίμευσε στο να σβήσει την έννοια της θεϊκής δύναμης που κυριαρχεί σε πολλές θρησκείες, π.χ. την Αιγυπτιακή. Κάτω από αυτήν την καταναγκαστική δύναμη ο άνθρωπος σκύβει το κεφάλι με τρόμο και δέος, αλλά τους Έλληνες τους λύτρωσε από τα δεσμά της ο ανθρωπομορφισμός του Ομήρου. Από εδώ και εμπρός μπορούσαν να συνεχίσουν με δικές τους προσπάθειες να βρουν τάξη και συνοχή στον κόσμο. Έτσι γεννήθηκε η Ελληνική Επιστήμη.¹⁰

Τον 2^ο αιώνα μ.Χ. συναντούμε παρωδίες των Ομηρικών πολεμικών σκηνών μεταμφιεσμένες στην περιοχή των ζώων. Ο ανθρωπομορφισμός είναι και εδώ πολύ έντονος. Τέτοιες παρωδίες είναι οι:

---

10. M. Nilsson, ο.π. σελ.156-190

«Βατραχομυομαχίες», η «Γερανομαχία» και η «Αραχνομαχία». Το στοιχείο του ανθρωπομορφισμού στις παρωδίες αυτές, που αποδίδονται στον Όμηρο, έχει ως σκοπό να προκαλέσει κωμική εντύπωση.¹¹

Τα πρώτα σπέρματα του ανθρωπομορφισμού στην ποίηση τα έδωσε λοιπόν ο Όμηρος. Μεταγενέστερα, ένα σημαντικό για την ελληνική παράδοση ποιητικό είδος, το δημοτικό τραγούδι, μας έδωσε πληθώρα ανθρωπομορφικών στοιχείων.

Αναλυτικότερα, το δημοτικό τραγούδι κατέχει ξεχωριστή θέση στη νέα ελληνική λογοτεχνία και στη νεοελληνική πνευματική ιστορία γενικότερα¹². Ο λαός με το δημοτικό τραγούδι έδωσε την εγκυρότερη έκφραση στον κόσμο του και στο πρόσωπο του. Επιχειρώντας μια μικρή ανασκόπηση σε δημοτικά τραγούδια παρατηρήθηκε πως ανθρώπινες ιδιότητες δίνονται σε:

♪ στοιχεία της φύσης

Π.χ.: «*Ο Όλυμπος και ο Κίτσαβος, τα δύο βουνά μαλώνουν*»

Και: «*Τρία πουλάκια κάθονταν στη ράχη, στο λημέρι, το 'να τηράει τον Αλμυρό, τα άλλο κατά το Βάλτο, το τρίτο και το καλύτερο μοιριολογάει και λέει...*»

♪ αφηρημένες έννοιες όπως ο θάνατος

Π.χ.: «*Για ιδές καιρόν που διάλεξε ο Χάρος να με πάρει, τώρα που ανθίζουν τα κλαριά και βγάζει η γης χορτάρι*»

Το παραπάνω δίστιχο ανήκει σε μία κατηγορία μοιρολογιών, «Του Κάτω κόσμου και του χάρου», όπως τα είπαν, η οποία κινείται γύρω από το χάρο, την τραγική προσωποποίηση του θανάτου που έπλασε ο

11. Albin Lesky, ο.π., σελ.145

12. Α. Πολίτης, «Ιστορία της νεοελληνικής λογοτεχνίας», Εκδοτικό μορφωτικό ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα 1993, σελ. 109-119

λαός από τον Χάρωνα, τον πορθμέα των αρχαίων. Ο λαός τον φαντάζεται με τη μορφή ενός ανθρώπου με πελώριο ανάστημα, αδάμαστο, μαυροφορεμένο και καβαλάρη που σέρνει τους πεθαμένους στο άλογό του και σκορπίζει παντού την φρίκη.

🎵 Ο Ύπνος

Π.χ.: «Ύπνε που παίρνεις τα παιδιά, έλα πάρε και τούτο,
μικρό μικρό σου το δωκα, μεγάλο φέρε μου 'το»

Οι στίχοι αυτοί ανήκουν στην κατηγορία νανουρίσματα ή ναναρίσματα, τα οποία υπήρχαν και στην αρχαιότητα με την ονομασία «βαυκαλήματα». Η προσωποποίηση και η επίκληση το ύπνου γίνεται για το λόγο του ότι τα νανουρίσματα έχουν σκοπό να αποκοιμηθεί το μικρό παιδί.¹³

Μία άλλη κατηγορία ποιημάτων που έχουν το χαρακτηριστικό του ανθρωπομορφισμού είναι αυτά που ανήκουν στην αλληγορική και διδακτική ποίηση. Αντιπροσωπευτικά δείγματα τέτοιας ποίησης είναι «Η Διήγησις παιδιόφραστος περί των τετραπόδων», χρονολογημένη το 1364 και ο «Πουλολόγος», το αντίστοιχο της διήγησις των τετραπόδων εφαρμοσμένο στα πουλιά. Το πρώτο, σε περισσότερους από χίλιους στίχους, διηγείται με πολύ χιούμορ μια σύναξη όλων των ζώων, ύστερα από πρόσκληση του Λέοντα του βασιλιά. Το κείμενο αυτό έχει νεύρο και πηγαίο χιούμορ κάποτε μάλιστα πολύ πιπεράτο και ελευθερόστομο. Υψηλή ποιότητα έχει και ο «Πουλόλογος», όπου ο Αετός κάνει κάλεσμα για τους γάμους του γιού του. Τα πουλιά παρουσιάζονται δύο δύο και λένε τους ονειδισμούς:

13. Μ. Κανατσούλη, «Εισαγωγή και κριτική της Παιδικής Λογοτεχνίας», εκδ. University Studio Press, Θεσσαλονίκη 1997, σελ. 43-50

«Εἶπέ μοι, κακομούσουρε κουρούνα, ἴντα λέγεις; Πικρόφωνα, κακόθωρε, μυριοτυχισμένη Αἰγύπτισσα με το μανδίν, Γιλλού με το καρκαλιν».

Περιορισμένο στα τρία πιο αγαπημένα ζώα, τον λύκο, την αλεπού και τον γάιδαρο είναι και το «Συναξάριον του τιμημένου γαϊδάρου» κατά το τέλος της Βυζαντινής εποχής.¹⁴

Όσον αφορά την σύγχρονη ελληνική ποίηση, έχουμε και εδώ δείγματα ανθρωπομορφισμού. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι η ποίηση του Γ. Κοντού, τιμημένο με το βραβείο κρατικής ποίησης. Ο ανθρωπομορφισμός των αντικειμένων αλλά και της χλωρίδας και της πανίδας στην ποίηση του είναι κάτι παραπάνω από ορατός. Τα αντικείμενα στην ποίηση του Κοντού συστέλλονται, διαστέλλονται, αναδύουν μυρωδιές, αισθάνονται και συνεργάζονται με τους ανθρώπους άλλοτε συνθλίβοντας τους άλλοτε λυτρώνοντας τους.¹⁵

Β. Ζωγραφική και Γλυπτική

Αδιαμφισβήτητα, η αρχαία ελληνική τέχνη είναι ανθρωπομορφική. Αρκεί να σκεφτούμε την Αίγυπτο ή την Ινδία για να μετρήσουμε τη διαφορά. Ακόμα και όταν παριστάνει γίγαντες και τέρατα, πλησιάζει όλο και περισσότερο στην ανθρώπινη μορφή. Στις μάχες μεταξύ Θεών και γιγάντων μόλις διακρίνουμε τους μεν από τους Δε, όλοι μοιάζουν με ανθρώπους (όπως στο διάζωμα του θησαυρού των Σιφνίων στους Δελφούς). Και όταν ένας Θεός και ένας άνθρωπος βρίσκονται ο ένας απέναντι στον άλλον, μόλις διακρίνουμε αν ο Θεός

14. Λίνος Πολίτης, ο.π., σελ. 43-44

15. Στην ιστοσελίδα: www.kontos.gr

είναι μεγαλύτερος από τον άνθρωπο: (όπως στο διάζωμα του θησαυρού των Αθηναίων, πάντα στους Δελφούς). Η σκέψη μας πηγαίνει στις σχέσεις που είχαν οι ήρωες και οι θεοί στον Όμηρο.¹⁶

Πέρα όμως απ' όσα μας διδάσκει ο Όμηρος, σύμφωνα με αρκετές πηγές οι αρχαίοι θεατές της ελληνικής τέχνης εντυπωσιαζόταν κυρίως από την ικανότητα που είχε ο εκάστοτε γλύπτης, αγγειογράφος ή ζωγράφος, να δημιουργήσει εικόνες όσο το δυνατόν πλησιέστερες στην πραγματικότητα (εικόνα2).¹⁷

Εικόνα 2

Ο Ελληνικός Πολιτισμός χαρακτηριζόταν από βαθιά θρησκευτικότητα και η θρησκεία ήταν ανθρωπομορφική, όπως αναφέρθηκε παραπάνω. Ήταν λοιπόν επόμενο να υπάρχει στενή σχέση μεταξύ της θρησκείας και της τέχνης. Αυτό γίνεται φανερό στις ελληνικές πόλεις του 5^{ου} και του 4^{ου} αιώνα π.Χ., όπου παρατηρείται μία έντονη θρησκευτικότητα σε όλους τους κλάδους της τέχνης:

16. Jacqueline de Romilly, «Γιατί η Ελλάδα», εκδ. Το Άστυ, Αθήνα 1993

17. Νάτζελ Σπάβν, «Η αρχαιοελληνική Τέχνη», εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα 1994, σελ.22-25

Α)στην πλαστική με τα αγάλματα των θεών του Ολύμπου τα οποία ήταν εξολοκλήρου ανθρωπομορφικά, για παράδειγμα η «Αθηνά Παρθένος» του Φειδία που βρισκόταν στον Παρθενώνα και το χρυσελεφάντινο άγαλμα του Δία που βρισκόταν στην Ολυμπία.

Β)στην αρχιτεκτονική με τους ναούς των θεών, Γ)στην ποίηση και Δ)στην ζωγραφική, η οποία αντλούσε τις εμπνεύσεις της κυρίως από τις ιστορίες των θεών και όχι μόνο για τις μνημειακές τις συνθέσεις αλλά και για να διακοσμήσει σκεύη της καθημερινής ζωής όπως αγγεία, υδρίες, αμφορείς κ.α.¹⁸

Πολλά από τα στοιχεία αυτά της αρχαίας ελληνικής τέχνης μιμήθηκαν οι καλλιτέχνες της Αναγέννησης, τον 14^ο και 15^ο αιώνα μ.Χ. Κατά την περίοδο της αναγέννησης διάχυτο ήταν το θρησκευτικό συναίσθημα, και κυρίαρχη τάση στην τέχνη είναι ο «κλασικισμός», η τάση δηλ. για μίμηση των Ελλήνων και Λατίνων καλλιτεχνών. Τα έργα των αναγεννησιακών καλλιτεχνών λοιπόν, γεννήθηκαν μέσα στη θρησκεία κι από τη θρησκευτική συγκίνηση.¹⁹

Επίσης, πολλά έργα διάσημων γλυπτών και ζωγράφων της Αναγέννησης, έχουν ως κυρίαρχο θέμα στα έργα τους ήρωες και σκηνές από την ελληνική μυθολογία. Οι αναπαραστάσεις των θεών και των ηρώων της μυθολογίας είναι ανθρωπόμορφες και μας θυμίζουν σε μεγάλο βαθμό ως προς τη φόρμα, το πνεύμα, το ύφος, την αρμονία τα αρχαία ελληνικά αριστουργήματα(π.χ. το έργο «Παρνασσός», του Μαντενια, 1431, εικ.1). Ας μη ξεχνάμε και το μεγαλοπρεπές έργο του

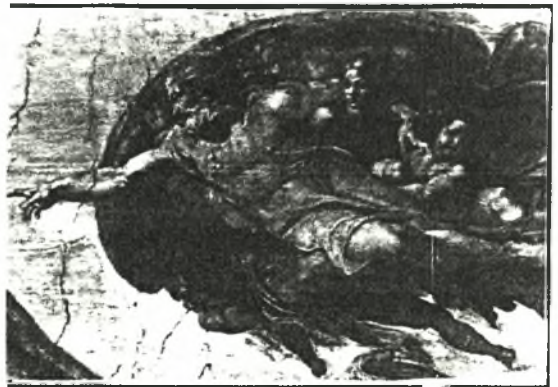
---

18. «Ιστορία του Ελληνικού Έθνους», Τόμος Γ2: «Κλασικός Ελληνισμός», εκδ. Αθηνών. Αθήνα 1972, σελ. 248-250

19. Χ. Θεοδωρίδης, «Εισαγωγή στην Φιλοσοφία», εκδ. Εστία, αθήνα 1955, σελ.22

Μιχαήλ Άγγελου «Η δημιουργία του ανθρώπου» (1508-1512), στο οποίο απεικονίζεται ο Θεός με τη μορφή ενός γερασμένου άντρα αλλά με επιβλητική παρουσία, ενώ ο Αδάμ απεικονίζεται ως η συνέχεια του(εικ.2)

Εικόνες 1 και 2

Γ. Πεζογραφία

Μιλώντας για ανθρωπομορφισμό και λογοτεχνία, θα ήταν παράλειψη να μην αναφέρουμε το όνομα του Αισώπου(6^{ος} αι.μΧ). Ο Αίσωπος έγραψε περίπου 400 μύθους, οι οποίοι έχουν ήρωες αποκλειστικά ζώα. Οι διηγήσεις αυτές στάθηκαν πάντα αγαπητές στο λαό καθώς ο άνθρωπος βλέπει με πολλή ευχαρίστηση τα ελαττώματα και τις αρετές του καθρεφτισμένες στους μικρούς τετράποδους συντρόφους του.²⁰ Το περιβάλλον όπου εκτυλίσσεται η δράση των αισώπειων μύθων, είναι η ύπαιθρος, ή ο μαγικός κόσμος της φαντασίας. Κύριο χαρακτηριστικό αυτού του χώρου είναι ο

20. Α. Πολίτης «Ποιητική ανθολογία», εκδ. Δωδώνη, Αθήνα 1985, σελ.

ανθρωπομορφισμός, όπου όλα μπορούν να συμβούν. Τα ζώα παίρνουν ανθρώπινη μορφή, σκέφτονται, συμπεριφέρονται όπως οι άνθρωποι και μέσα από αυτήν τη συμπεριφορά τους, με τρόπο διασκεδαστικό, αποκαλύπτουν ηθικά διδάγματα, χρήσιμα για τους ανθρώπους.

Από τους μύθους του Αίσωπου εμπνεύστηκε ο La Fontaine, γάλλος συγγραφέας, (17^{ος} αι), ο οποίος διασκεύασε πολλούς από τους μύθους του Αίσωπου.

Δ. Ανθρωπομορφισμός και φιλοσοφία

Ο ανθρωπομορφισμός στη φιλοσοφία αποδίδεται στο τρόπο θεώρησης, από την ανθρώπινη σκοπιά, παράσταση και ερμηνεία κατ'αναλογία, της ανθρώπινης φύσης. Κάθε πραγματικότητα, γνώση, αξιολόγηση παράγεται και κρίνεται σύμφωνα με ανθρώπινα σχήματα και μέτρα. Ανθρωπομορφικά επίσης παριστάνεται συχνά η «συμπεριφορά» της φύσης των ζώων, των κοινωνιών, των πολιτισμών. Αν όμως αποδίδουμε σε ζώα, ακόμα και σε κατώτερα, ικανότητες αισθημάτων, αυτό μπορεί να υποστηριχθεί με την άποψη ότι το αίσθημα αποτελεί μια γενική ιδιότητα του ζωντανού οργανισμού.²¹

---

21. Εγκυκλοπαίδεια «Πάπυρος Larousse», εκδόσεις Πάπυρος, τόμος Νο 9
Σημ: οι εικόνες 2, 3 και 4 είναι εκτυπωμένες από το εκπαιδευτικό cd-rom:
"Renaissance through art", Zane Publishing, Dallas 1995.

1.2. Ο Ανθρωπομορφισμός στις Μικρές Ιστορίες.

Όλος ο ζωικός και φυτικός κόσμος παρελαύνει στις σελίδες των βιβλίων με μικρές ιστορίες (ζώα μικρά και μεγάλα, κατοικίδια, ζώα του δάσους, της θάλασσας, της ζούγκλας, κ.τ.λ.)¹

Ας πάρουμε όμως τα πράγματα με τη σειρά. Στη λογοτεχνία του 19^{ου} αιώνα, το ζώο είχε αρχίσει να χάνει τη φυσική του διάσταση που το έκανε απωθητικό και ριζικά αντίθετο από τον εκπολιτισμένο άνθρωπο και χρησίμευε πιο πολύ ως μέσο για πολιτική και κοινωνική κριτική. Στην εικονογράφηση της εποχής τα ζώα άρχισαν να φοράνε ρούχα, να μιλούν και να συμπεριφέρονται, όπως οι άνθρωποι. Απογυμνωμένα από το ζωώδες στοιχείο τους μπορούσαν πιο εύκολα να συνδεθούν με την παιδική ηλικία και μάλιστα με τα μικρότερα παιδιά.

Σταδιακά και κυρίως από το 1880 και μετά κάνουν την εμφάνισή τους στις σελίδες των παιδικών περιοδικών (όπως αναφέρθηκε στην αρχή η *Διάπλασις των παιδών*) ιστορίες που προβάλλουν είτε τις σχέσεις παιδιών και ζώων είτε τις περιπέτειες ανθρωπόμορφων ζώων, στις οποίες όμως η συμβολική ταύτιση παιδιού και ζώου είναι κάτι παραπάνω από φανερό. Παρουσιάζεται λοιπόν μια διαφορετική θεματολογία από εκείνη του Αισώπειου μύθου και του παραδοσιακού μύθου ζώων γενικότερα.

Οι νέοι αυτοί μύθοι παρουσιάζουν και την μεγαλύτερη εξέλιξη και ποικιλία μέσα στο χρόνο. Αποτελούν συχνά μεταφράσεις και διασκευές ξένων προτύπων, δεν λείπουν όμως και οι πρωτότυπες ιστορίες. Σε πεζό λόγο παίρνουν τη μορφή διηγήματος, επιστολής, μονολόγου, θεατρικού κειμένου, απομνημονευμάτων ή ιστορίας σε εικόνες. Η έκτασή τους

---

1. Τ. Τσιλιμένη, «Οι Μικρές Ιστορίες κατά την εικοσαετία 1970-1990», εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα 2003, σελ.46

μεγαλώνει σταδιακά και τα κείμενα αναπτύσσονται σε πολλές συνέχειες από φύλλο σε φύλλο του περιοδικού.

Το ζώο στις ιστορίες αυτές, είναι τις περισσότερες φορές προσκολλημένο στον κόσμο των ανθρώπων, είναι ένας ήρωας με ανθρώπινες αντιδράσεις και συμπεριφορά. Οι παραδοσιακοί ήρωες –αλεπού, γάιδαρος, κτλ.- διατηρούνται και στους νέους μύθους χωρίς να αλλοιώνεται ιδιαίτερα ο παραδοσιακός τους χαρακτήρας. Όμως κοντά στους δημοφιλείς αυτούς πρωταγωνιστές, που προέρχονται από τους αισώπειους μύθους και τη λαϊκή παράδοση, εμφανίζονται νέα πρόσωπα, πιο κοντά στο παιδί και στα προβλήματα που το αφορούν. Η προσέγγιση ανάμεσα στο ζώο και το παιδί καθορίζει και την ηλικία του ζώου-ήρωα, το είδος στο οποίο ανήκει, την περιπέτεια που θα ζήσει και το χώρο της δράσης της ιστορίας.

Πρόκειται συνήθως για ζώα κατοικίδια, μικρού μεγέθους και χνουδωτά –κοτοπουλάκια, παπάκια, ποντικάκια, γατάκια, κουνελάκια και σκυλάκια-που κατοικούν στο άμεσο περιβάλλον-γύρω από το σπίτι, στο κοτέτσι ή στην αυλή- σε ένα χώρο δηλαδή, όπου το ζώο βρίσκεται ακόμα πολύ κοντά στον άνθρωπο. Κοντά στα μικρά ζώα σημαντικό ρόλο παίζουν και οι εξιδανικευμένες φιγούρες των γονιών τους, κυρίως της μητέρας, καθώς οι ιστορίες τονίζουν συχνά την ψυχολογική σχέση και το σύνδεσμο ανάμεσα στη μητέρα και το παιδί. Η αναλογία και η συμβολική ταύτιση του παιδιού με το ζώο λειτουργεί, όμως εδώ το ζώο υποκαθιστά συμβολικά το παιδί. Η αναλογία βασίζεται κυρίως στην ομοιότητα

των καταστάσεων που ζουν τα παιδιά και τα μικρά ζώα-ήρωες της ιστορίας. Βρίσκονται δηλ. και τα δύο σε μια περίοδο μάθησης, διαπαιδαγώγησης. Στις ιστορίες παρουσιάζονται φρόνιμα και άτακτα ζώα όπως υπάρχουν φρόνιμα και άτακτα παιδιά. Οι αμοιβές και οι τιμωρίες μοιράζονται ανάλογα με τις συμπεριφορές.

Οι σχέσεις μικρών και μεγάλων, είναι ένα από τα κύρια θέματα των ιστοριών αυτών. Πλήθος είναι οι ιστορίες με μικρά ανυπάκουα ζώα που επιθυμώντας να απαλλαγούν από την εξουσιαστική παρουσία των γονιών τους ή απλώς και μόνο να παρακούσουν τις συμβουλές τους, ξεκινούν ν'ανακαλύψουν τον απέραντο κόσμο:

«Πόσον ο κόσμος είνε μέγας και ωραίος! Και πόσον καλά έπραξα και εδραπέτευσα από τον ορνιθώνα όπου εστενοχωρούμην τόσον πολύ» αναφωνεί ένα ορνιθοπούλι. «Η μήτηρ μου μοι έλεγε πάντοτε ως και εις τους αδελφούς μου: -Μην απομακρύνεσθε, διότι εάν απομακρυνθήτε, θα σας φάγη η αλώπηξ. Οι γονείς ακαταπαύστως συμβουλεύουν. Ωσάν να μην ηξέυρουν να φέρωνται και τα παιδιά!(...) όσα λέγουν αι μητέρες εις τα παιδιά των και αι όρνιθες εις τα ορνιθοπούλια των είνε παραμύθια» (απόσπασμα από την ιστορία «Ο περιηγητής Κοντούρης», στο Η Διάπλασις των Παίδων, Αύγουστος 1881, σελ.120-121)

Το ταξίδι όμως σταματάει συνήθως στην αυλόπορτα του σπιτιού και οι άτακτοι ήρωες, μόλις πέσει το σκοτάδι της νύχτας, τρέχουν να κρυφτούν κάτω από τα ζεστά φτερά της μητέρας τους:

«Αχ πως ήθελα ναμουν ς το σπιτάκι μας, κοντά ς τη μητερούλα μου και ς τα αδελφάκια μου!(...)ορκίζομαι από σήμερα να μια καλόν και ευπειθές χηνόπουλον». (Απόσπασμα από την ιστορία «Το απειθές χηνόπουλον», στο περιοδικό Η Διάπλασις των Παίδων, Νοέμβριος 1889, σελ.139).

Οι γονείς πάντα έτοιμοι να ανταμείψουν το καλό παιδί και να συγχωρήσουν το κακό και οι μικροί ήρωες πληρώνουν άλλοτε περισσότερο κι άλλοτε λιγότερο την απερισκεψία τους.

Οι περισσότερες ιστορίες αυτού του είδους επιβεβαιώνουν το μορφωτικό τους ρόλο, καταλήγοντας σε ένα στερεότυπο δίδαγμα, καθώς ο μικρός ήρωας αναγκάζεται να συνειδητοποιήσει την ίδια του την αδυναμία και την εξάρτησή του από τους γονείς του:

«...πρέπει να μένετε ευχαριστημένα με ότι έχετε (...), όποιος δεν ακούει τους μεγαλύτερους του, παρά κάνει ο,τι του καταίβη(...) θα έλθη καιρός να το μετανοήση αλλ'ίσως θα είνε πολύ αργά».
(Απόσπασμα από την ιστορία «Ταξείδιον πέντε ποντικών», στο περιοδικό Η Διάπλασις των Παίδων, Οκτώβριος 1889, σ.121-125)

Τα ζώα όμως, ανάλογα με τις ανάγκες της πλοκής, διατηρούν μία διαφορούμενη υπόσταση, που δεν απαλλάσσεται πάντα από τα άγρια, μη πολιτισμένα στοιχεία της. Οι περιπέτειες, που περιγράφονται, ενσαρκώνουν το όνειρο της ανεξαρτησίας και οι συγγραφείς, ίσως άθελά τους, αναγνωρίζουν κάποιες λιγότερο κοινωνικές και περισσότερο επιθετικές πλευρές του παιδιού.

Βέβαια υπάρχουν και φορές, όπου η απόπειρα των μικρών ζώων να γνωρίσουν τον έξω κόσμο έχει αίσια εξέλιξη:

«Τώρα εμεγάλωσα πλέον, πρέπει να περιηγηθώ ολίγον», λέει ένα γατάκι. «Και ευρόν ανοικτήν την θύραν εξήλθεν, έπειτα κατέβη τας βαθμίδας της κλίμακος, μετ'ολίγον ευρέθη εις την αυλήν, έπειτα εβάδισεν ολίγον ακόμη, εύρεν άλλη θύραν και εισήλθεν εις τον κήπον. (...) Ηρχισε να φοβήται ολίγον, αλλ'εν τούτοις απροχώρησεν έπειτα εστάθη· τι πρωτοφανή πράγματα έβλεπεν! (...) τόσον συνικινήθη, τόσον ωραία πράγματα ησθάνθη, ώστε, αν τα εξέφραζε με μέτρον και ομοιοκαταληξίαν, θ'αποτελούν ωραίον

ποιημάτων». (Απόσπασμα από την ιστορία «Εντυπώσεις μικρού γατουδίου», στο περιοδικό Η Διάπλασις των Παίδων, Ιούλιος 1881, σελ.103-104).²

Με το πέρασμα του χρόνου και με την εξέλιξη του είδους των μικρών ιστοριών, διαπιστώνουμε πως στο μεγαλύτερο αριθμό τους οι μικρές ιστορίες έχουν ήρωες ζώα, έντομα, πουλιά. Αυτό οφείλεται κυρίως στο αυθόρμητο ενδιαφέρον των παιδιών για τα ζώα, όπως αναφέρει και σχετική έρευνα με θέμα «Τι διαβάζουν τα νήπια», η οποία έδειξε πως ως προς το περιεχόμενο, τον μεγάλο όγκο των προτιμήσεων (91,8%) των παιδιών προσχολικής ηλικίας καταλαμβάνουν τα εικονογραφημένα βιβλία με πρωταγωνιστές και ήρωες ζώα.³

Από το 1970 κι έπειτα, πολλοί εκδοτικοί οίκοι στην Ελλάδα και το εξωτερικό ασχολήθηκαν με την έκδοση βιβλίων για παιδιά προσχολικής ηλικίας. Τα βιβλία αυτά είναι συνήθως εικονογραφημένες μικρές ιστορίες που αντλούν τη θεματογραφία τους από τον κόσμο των παιδιών, και ζωγραφίζουν χαρακτήρες. Ο τρόπος που τα βιβλία αυτά προσεγγίζουν τα καθημερινά προβλήματα των παιδιών είναι απλός, έμμεσος και καθόλου διδακτικός. Δεν δίνουν έτοιμες συνταγές, αλλά απομυθοποιώντας κάθε μικρή αγωνία οδηγούν τα παιδιά στη διαδικασία διαφορετικής αντιμετώπισης τους.

2 Μ. Σαφή, «Τι διαβάζουν τα νήπια», περιοδικό Διαδρομές, τεύχος 39

3 Μ. Καπλάνογλου, «Ελληνική λαϊκή παράδοση», εκδ. Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1998, σελ.180

Αξιοσημείωτο είναι πως για να πετύχουν τους στόχους αυτούς τοποθετούν ως πρωταγωνιστές γνωστές συνήθως φιγούρες από τον κόσμο των ζώων, που ζουν, όπως είδαμε, και συμπεριφέρονται σαν άνθρωποι. Τα μικρά ζώακια έχουν κι αυτά ανησυχίες οι οποίες προκαλούνται από τις προκλήσεις της καθημερινότητας. Για παράδειγμα μια επίσκεψη στο γιατρό, η πρώτη μέρα στο σχολείο, τα κακά όνειρα, η ξενοφοβία, ο χωρισμός των γονιών τους κ.α. τους προκαλούν άγχος και τους προβληματίζουν.

Στο επόμενο, και τελευταίο μέρος της εργασίας επιχειρείται μια καταγραφή όλων των Μικρών Ιστοριών με ήρωες από το ζωικό βασίλειο από τους σημαντικότερους εκδοτικούς οίκους κατά την χρονική περίοδο 2000-2004. Παράλληλα, διερευνούνται όλα εκείνα τα στοιχεία των μικρών ιστοριών αυτών, τα οποία μας φανερώνουν τον ανθρωπομορφισμό.

Β' ΜΕΡΟΣ

B1. Στόχος και υποθέσεις έρευνας Α' και Β' μέρους.

Στόχος του πρώτου μέρους της παρούσας έρευνας είναι να καταγράψω αρχικά όλες τις Μικρές Ιστορίες με ήρωες ζώα που εκδόθηκαν την περίοδο 2000-2004 και στη συνέχεια να διερευνήσω τα στοιχεία εκείνα των Ιστοριών αυτών που μας φανερώνουν κάποιο είδος ανθρωπομορφισμού.

Στόχος του δεύτερου μέρους της έρευνας είναι να ερευνήσω κατά πόσο γίνεται αντιληπτό το στοιχείο του ανθρωπομορφισμού στα νήπια. Για να πετύχω τον στόχο αυτό, διάβασα στα νήπια δύο Μικρές Ιστορίες, από τις οποίες η μια είχε έντονο το στοιχείο του ανθρωπομορφισμού των ηρώων στην εικονογράφηση, ενώ η άλλη είχε ανθρωπομορφικά στοιχεία αποκλειστικά στο κείμενο της.

Τα αποτελέσματα της καταγραφής των Μικρών Ιστοριών με ήρωες ζώα, μας έδωσε ένα ικανοποιητικό αριθμό βιβλίων από τα οποία αντλήσαμε και τις περισσότερες πληροφορίες.

Αναλυτικότερα, όσον αφορά το πρώτο μέρος της έρευνας, διερευνήσα την εικονογράφηση των Μικρών Ιστοριών που κατέγραψα και πιο συγκεκριμένα κατά πόσο οι εικόνες των βιβλίων μου δίνουν στοιχεία ανθρωπομορφισμού των ηρώων-ζώων.

Εκτός από αυτό, μετά από ανάγνωση των περισσότερων Μικρών Ιστοριών διερευνήσα κατά πόσο τα

κείμενα τους, μου δίνουν πληροφορίες για τον ανθρωπομορφισμό των ζώων που πρωταγωνιστούν σε αυτές.

Με βάση τους σκοπούς του πρώτου μέρους της έρευνάς της έρευνάς μου, συνοψίζω τις υποθέσεις, την ορθότητα των οποίων πρόκειται να θέσω σε δοκιμασία:

- 1) Εάν και κατά πόσο το στοιχείο του ανθρωπομορφισμού των Μικρών Ιστοριών που εκδόθηκαν κατά την περίοδο 2000-2004 μας γίνεται φανερό μέσω της εικονογράφησης
- 2) Εάν και κατά πόσο το στοιχείο του ανθρωπομορφισμού των Μικρών Ιστοριών που εκδόθηκαν κατά την περίοδο 2000-2004 μας γίνεται φανερό μέσω του κειμένου

Με βάση το σκοπό του δεύτερου μέρους της έρευνας συνοψίζω τις υποθέσεις:

- 1) Εάν και κατά πόσο το στοιχείο του ανθρωπομορφισμού γίνεται αντιληπτό στα νήπια με τη βοήθεια των εικόνων του βιβλίου
- 2) Εάν και κατά πόσο το στοιχείο του ανθρωπομορφισμού γίνεται αντιληπτό στα νήπια με τη βοήθεια αποκλειστικά του κειμένου του βιβλίου.
- 3) Εάν και κατά πόσο τα νήπια αντιλαμβάνονται τον ανθρωπομορφισμό επικεντρώνοντας την προσοχή τους σε κάποια στοιχεία του.
- 4) Εάν και κατά πόσο το στοιχείο του ανθρωπομορφισμού είναι ευχάριστο για τα νήπια

B2. Διεξαγωγή της έρευνας Α' και Β' Μέρους.

Το πρώτο μέρος της παρούσας έρευνας πραγματοποιήθηκε σε δημοτικές βιβλιοθήκες της Θεσσαλονίκης, σε εκδοτικούς οίκους, σε βιβλιοπωλεία και σε ιστοσελίδες του διαδικτύου.

Καταρχήν, επισκέφτηκα τις περισσότερες παιδικές βιβλιοθήκες του Δήμου Θεσ/νίκης, όπου μελέτησα συστηματικά όλες τις Μικρές Ιστορίες που έχουν ήρωες από το ζωϊκό βασίλειο και εκδόθηκαν μεταξύ 2000-2004.

Στη συνέχεια, για να καλύψω ελλείψεις που παρουσιάστηκαν, απευθύνθηκα σε μεγάλους εκδοτικούς οίκους, προκειμένου να με εφοδιάσουν με το κατάλληλο υλικό(καταλόγους με παιδικά βιβλία). Έπειτα, για να προσθέσω πληροφορίες που είχαν να κάνουν με την ακριβή ημερομηνία έκδοσης του κάθε βιβλίου, ανέτρεξα στις αντίστοιχες ιστοσελίδες τω εκδοτικών οίκων αλλά και σε ιστοσελίδες μεγάλων βιβλιοπωλείων.

Τέλος, επισκέφτηκα πολλά βιβλιοπωλεία στη Θεσ/νίκη και το Βόλο, όπου αφιέρωσα χρόνο για να μελετήσω αναλυτικά πολλά κείμενα και να πάρω στοιχεία για την εικονογράφηση των Μικρών Ιστοριών.

Δυσκολίες παρουσιάστηκαν κατά την διεξαγωγή του πρώτου μέρους της έρευνας, όπως η έλλειψη πολλών εκδόσεων από τα ράφια των δημοτικών βιβλιοθηκών αλλά και η απουσία εξειδικευμένης πληροφόρησης από τους ίδιους τους εκδοτικούς οίκους. Παρ'όλα αυτά με αρκετή επιμονή και προσπάθεια οι δυσκολίες αυτές ξεπεράστηκαν και η έρευνα μου διεξάχθηκε ομαλά.

Το δεύτερο μέρος της έρευνας μου, πραγματοποιήθηκε στο Παιδικό Σταθμό «Δημητρίου Πολιορκητού», του Δήμου Θεσσαλονίκης, στο τμήμα των νηπίων. Συνολικά συνεργάστηκαν 15 νήπια, 7 αγόρια και 8 κορίτσια.

Αρχικά, διάβασα σε όλα τα νήπια την Μικρή Ιστορία: «Ένα κουτάβι νοιώθει μοναξιά», του Ευγένιου Τριβιζά και στη συνέχεια το «Ο Λαγός και ο σκαντζόχοιρος πάνε διακοπές» του Φραντς Σκλένιτσκα. Το πρώτο έχει έντονο το στοιχείο του ανθρωπομορφισμού τόσο στο κείμενο όσο και στην εικονογράφηση, ενώ στο δεύτερο το στοιχείο του ανθρωπομορφισμού παρουσιάζεται αποκλειστικά μέσα από το κείμενο. Κατά τη διάρκεια της αφήγησης της πρώτης ιστορίας, έδειχνα και τις εικόνες κατά τέτοιο τρόπο ώστε να είναι ορατές από όλα τα παιδιά.

Για τη συγκέντρωση των απόψεων των νηπίων χρησιμοποιήθηκε η μέθοδος των προσωπικών συνεντεύξεων με βάση το ερωτηματολόγιο της έρευνας. Το ερωτηματολόγιο αποτελείται από τρεις ερωτήσεις. Αρχικά κάνω μια εισαγωγική ερώτηση στα παιδιά κι έπειτα προχωρώ στις βασικές τρεις ερωτήσεις, οι οποίες είναι οι ίδιες και για τις δύο ιστορίες με κάποιες παραλλαγές που αναφέρονται στους διαφορετικούς ήρωες. Στόχος ήταν να καταγράψω κατά πόσο τα παιδιά αντιλαμβάνονται το στοιχείο του ανθρωπομορφισμού σε ένα κείμενο με και χωρίς εικόνες, να καταγράψω ποια είναι τα στοιχεία εκείνα του ανθρωπομορφισμού στα οποία δίνουν ιδιαίτερη βαρύτητα και τέλος να ερευνήσω ποια εξήγηση δίνουν όταν συναντούν ανθρωπομορφικά στοιχεία σε ένα βιβλίο. Παρακάτω παρατίθενται αποσπάσματα από τα δύο βιβλία που χρησιμοποίησα για την συγκέντρωση των πληροφοριών.

Απόσπασματα από τη μικρή ιστορία «Ένα κουτάβι νοιώθει μοναξιά» του Ευγένιου Τριβιζά, εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα.

« Ένα κουτάβι
σε σπίτι μένει ερημικό,
με σαλόνια εκατό,
κανταϊφοκουρτίνες
και χιλιάδες λιχουδιές
φίσκα στις κουζίνες!

«Το μεσημέρι το κουτάβι
πάει στον κουρέα,
για να κουρέψει
τα αυτάκια του ωραία»
Πάει και στο μανάβη,
στη λαϊκή την αγορά,
Για να ψωνίσει κουνουπίδια
πεπόνια και απίδια»

«Και όταν πέφτει το βράδυ,
το μικρό κουτάβι,
το τζάκι ανάβει,
στο κρεβάτι του ζαπλώνει,
ενώ η μοναξιά του μεγαλώνει,
θεριένει και φουντώνει»

«Όλοι μαζί ανεβαίνουν
σε τελεφερίκ και βγάζουνε
φωτογραφίες «κλικ», «κλικ»
ανάποδα, προφίλ, και ανφας
ώσπου τους σώνονται τα φλας

Αποσπάσματα από την Ιστορία: «Ο Λαγός και ο σκαντζόχοιρος πάνε διακοπές» του Φραντς Σκλένιτσκα, εκδόσεις Καστανιώτη.

«-Πρέπει σήμερα να αγοράσω τα απαραίτητα!είπε ο Λαγός
-Τι θα αγοράσεις; ρώτησε ο σκαντζόχοιρος.-Ένα ζευγάρι γυαλιά για τον ήλιο!
Τα γυαλιά είναι απαραίτητα!-Πρέπει να πάρουμε και παπούτσια ορειβασίας!
Είπε ο Σκαντζόχοιρος. Τα παπούτσια ορειβασίας είναι απαραίτητα!
-Και βατραχοπέδιλα! Πετάχτηκε ο Λαγός που δεν ήξερε κολύμπι.
«...Ο Λαγός δοκίμασε όλα τα ζευγάρια, το ένα μετά το άλλο.Του άρεσαν όλα, το ένα πιο πού από το άλλο», «...Ο Σκαντζόχοιρος αγόρασε ένα κασκέτο με γείσο και ο Λαγός αγόρασε κι ένα ζευγάρι βατραχοπέδιλα», «Για να πάνε στη χώρα με τις ωραιότερες κάρτες του κόσμου.
ταξίδευαν μια μέρα ολόκληρη και μια νύχτα ολόκληρη. Και κουβέντιαζαν, όλο κουβέντιαζαν.

Αυτή τη φορά πήραν το τρένο.Γιατί με το αυτοκίνητο κάποτε Τα είχαν βρει σκούρα! «...Παρόλο που ο ήλιος δεν έλαμπε, οι δύο φίλοι ζεσταίνονταν.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ

ΣΕΙΡΑ:ΑΙΜΙΛΙΟΣ

Χρον/γία εκδοσης	Τίτλος	Συγγραφέας
2000 	Ένα αδερφάκι για τον Αιμίλιο!	Brigtte Weninger

ΣΕΙΡΑ : ΤΡΕΛΟΔΑΓΚΩΝΙΤΣΕΣ

Χρον/γία έκδοσης	Τίτλος	Συγγραφέας
2000	1. Ένα φίδι...τρομερό	Λήδα Βαρβαρούση
2001	1. Ένας πολύ γλυκός λύκος	

<p>2002</p> 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Ένας... καλόκαρδος καρχαρίας 2. Μία αράχνη...μόνη ψάχνει 3. Προσοχή! Το πρόβατο δαγκώνει 	<p>Λήδα Βαρβαρούση</p>
<p>2003</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Ένα γουρούνι...με ταλέντο! 	
<p>2004</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Ένα ψάρι που δεν ήξερενα κολυμπάει 2. Το ποντικάκι 	

ΣΕΙΡΑ: ΜΙΚΡΟ ΚΟΡΑΚΙ

Χρον/γία έκδοσης	Τίτλος	Συγγραφέας
2000	1. Δεν πειράζει!	Nele Moost
2001	1. Τύχη βουνό!	Ο.π.
2002	<ol style="list-style-type: none"> 1. Πράσινοι, μπλε, κόκκινοι, είμαστε πειρατές ατρόμητοι 2. Αλήθεια? Εντελώς 	Ο.π

ΣΕΙΡΑ: ΤΑ ΖΟΥΖΟΥΝΑΚΙΑ

Χρον/γία εκδοσης	Τίτλος	Συγγείας
2000 	1. Άρης το σαλιγκάρι 2. Λίτσα η πασχαλίτσα 3. Σούλα η μελισσούλα	Antoon Krings
2001	1. Ρούλα η ακριδούλα 2. Λούλα η πεταλούδα 3. Ίγκι το μυρμήγκι 4. Ούπι το κουνούπι 5. Μηνάς ο κυφήνας 6. Νάντια η κάμπια	

2002	<ol style="list-style-type: none"> 1. Φωτεινή η πυγολαμπίδα 2. Ματθαίος ο σκαραβαίος 3. Βούλα η λιμπελούλα 4. Τούλα η μαργαριτούλα 5. Ήρα η ψείρα 6. Νίκη το τζιτζίκι 7. Μίνα η ποντικίνα 8. Θέμης ο κοκκινολαίμης 9. Πύρρος ο σκαντζόχοιρος 	
------	---	--

Χρον/γία έκδοσης	Τίτλος	Συγγραφέας
2003	<ol style="list-style-type: none"> 1. Λίνος ο ψύλλος 2. Τίνα η βατραχίνα 	<p>Antoon</p> <p>Krings</p>

ΣΕΙΡΑ: ΜΙΚΡΑ ΖΩΑΚΙΑ

Χρον/γία έκδοσης	Τίτλος	Συγγραφέας
2000	<ol style="list-style-type: none"> 1. Ευγένιος, 2. Μανέλας, 3. Πολύκαρπος, 4. Παντοφλίνος 	

Χρον/γία εκδοσης	Τίτλος	Συγγραφέας
2000	1. Σοφία η αγελαδίτσα τραγουδίστρια 2. Κουνελάκι μου, κουφετάκι μου	Anita Jeram
2001	1. Θα με συγχωρέσεις;	Sally Grindley
2002	1. Εγώ έχω εσένα κι εσύ εμένα 2. Το αρκουδάκι και το φεγγάρι 3. Το πάνινο λαγουδάκι 4. Ο Προκόπης ο λύκος	Nele Moost Margery Williams Ο.π. Ο.π
2003	1. Μία μέρα μαζί σου είναι πάντα ωραία	Margery Williams

2004	<ol style="list-style-type: none"><li data-bbox="586 179 1001 424">1. Είσαι το καλύτερο ποντικάκι του κόσμου <li data-bbox="586 447 1001 693">2. Τίνκα, το μικρότερο προβατάκι του κόσμου	Antonie Schneider Rainey Doharey
------	---	---

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΑΤΑΚΗ

Χρον/γία εκδοσης	Τίτλος	Συγγραφέας
2000	1. Ο κροκόδειλος που έτρωγε το χιόνι	Μάκουα Ιζαμπέλ-Μερβέιγ Νταβίντ
	2. Ρίνος Σβερκοχοντρίνος ή γυμνός σκαντζόχοιρος	Έντε Μίχαελ
	3. Σαν παραμύθι	Συλλογικό
	4. Το ανάποδο γουρουνάκι	« « Joyce
	5. Το άσπρο προβατάκι	Dunbar
	6. Πες μου κάτι όμορφο πριν κοιμηθώ	

Χρον/γία έκδοσης	Τίτλος	Συγγραφέας
2001	Το παπάκι χάθηκε	Γουντ Τζον
2002 	1. Η κόκκινη κοτούλα 2. Η φωνή των ζώων 3. Ο Αθάνατος γαϊδαράκος 4. Ποιος είναι στα βράχια; 5.στην αυλή;6.στο δέντρο;7.στο σπίτι; 7. Στο κρεβάτι με το αρκουδάκι 8. Στο φως του φεγγαριού κι άλλες ιστορίες για καληνύχτα 9. Τα ζώα θέλουν χάρδια	Ζωρζ Σαρή Λ.Π.Ανδρου -τσοπούλου Λουϊζου Μαρία Μπάζτερ Νικόλα Άγνωστος Μακμπρατνυ Σαμ Γιούν Σαλίν

Χρον/γία εκδοσης	Τίτλος	Συγγραφέας
2003	1. Βουίζει η Ζίζι	Χάργουντ
		Μπεθ
	2. Για πάντα μαζί	Νούραντ Αλ.
	3. Έχω ράμματα για	Μ.
	τη γούνα σου	Παπαθανασο
		-πούλου
	4. Η ζωζώ όλους	Ταγκ
	τους σώζει	Κριστίν
	5. Κάνει ζημιές η	Ο.π
Σφήκυ		
6. Μέρες όλο	Χάργουντ	
δουλειά	Μπεθ	
	Τ. Κριστίν	
7. Όταν θα		
μεγαλώσω		
	Χάργουντ Μ	
8. Τι θέλει η Μέλι;	« «	
9. Πετάω ψηλά		
	Μέλιγκ Ντ.	
10. Σαν το μπαμπά		
μου φυσικά		

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΜΙΝΩΑΣ

ΣΕΙΡΑ:ΠΑΚΙ ΤΟ ΑΡΚΟΥΔΑΚΙ

Χρον/γία έκδοσης	Τίτλος	Συγγραφέας
2000	<ol style="list-style-type: none"> 1. Ο Πάκι Αη-Βασίλης 2. Ο Πάκι δεν ζηλεύει το αδερφάκι του 3. Ο Πάκι δεν φοβάται τους σεισμούς 	P. P. Ζαίρη
2001	<ol style="list-style-type: none"> 1. Ο Πάκι δεν φοβάται το νοσοκομείο 2. Ο Πάκι δεν φοβάται το σκοτάδι 	
2002	<ol style="list-style-type: none"> 1. Πάκι, πρώτη μέρα στο σχολείο 	
2004	<ol style="list-style-type: none"> 1. Τα Παιδιά Δεν χωρίζουν ποτε 	

Χρον/γία έκδοσης	Τίτλος	Συγγραφέας
2000 	1. Η φάλαινα που τρώει τον πόλεμο 2. Μελισσούλα σ'αγαπώ 3. Ένα γατάκι ζωηρό 4. Ένα Παπί καναρίνι	Χρ. Μπουλώτης Ρ. Ρ. Ζαΐρη « « « «
2001 	1. Η ακρίδα με τα κόκκινα γοβάκια 2. Τα γατάκι που ήθελε να γίνει αστροναύτης 3. Το αρκουδάκι που δεν φοβάται το νοσοκομείο 4. Ο Τράγος και τα επτά λυκάκια	« « Λ. Βασιλείου Β. Λέττα Ρ. Ρ. Ζαΐρη

<p>2002</p> 	<p>1. Ένας τράνδος Μελένιος</p>	<p>P. P. Ζαΐρη</p>
<p>2003</p>	<p>1. Μια ευχή μέχρι τα αστέρια</p>	<p>Αναγνώστου Κατερίνα</p>
<p>2004</p>	<p>1. Η πάπια που ήθελε να γίνει μαμά</p>	<p>Αναγνώστου Κατερίνα</p>

ΣΕΙΡΑ: ΠΟΡΤΡΑΙΤΑ

Χρον/γία έκδοσης	Τίτλος	Συγγραφέας
<p>2002</p>	<p>1. Πάκο 2. Πανδώρα 3. Πλάτωνας</p>	

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΜΙΛΗΤΟΣ

ΣΕΙΡΑ: Ο ΜΙΚΡΟΣ ΜΟΥ ΚΟΣΜΟΣ

Χρον/γία έκδοσης	Τίτλος	Συγγραφέας

2003	<ol style="list-style-type: none"> 1. Ο Μπαλού στο δάσος 2. Γιατί δεν κοιμάσαι λάκη-κουνελάκη 3. Η Κοκό 4. Ο Πουκ στο δάσος 	<p>Κοκορέλη Α. Αναγνώστου Κ. Παράσχου Σοφία Κοκορέλη Α.</p>
<p>2004</p> 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Η γατούλα νιαουρέλα 2. Ο Βάτραχος Ριβιέρα 3. Ο Δράκι το φιδάκι 4. Η οικογένεια πρασίνου πάει διακοπές 	<p>Μαντουβάλο υ Σοφία « « « « Παντελή Σμαρούλα</p>

ΣΕΙΡΑ: ΚΑΓΙΟΥ

Χρον/γία έκδοσης	Τίτλος	Συγγραφέας
2001	<ol style="list-style-type: none"> 1. Ο Καγιού στο γιατρό 2. Ο Καγιού στο δάσος 3. Ο Καγιού στο μπάνιο 	<p>Sanschargin J. « «</p>

2002	<ol style="list-style-type: none"> 1. Ο Καγιού ψάχνει το αρκουδάκι του 2. Ο Καγιού: «είναι δικό μου» 	<p>« «</p> <p>« «</p>
------	--	-----------------------

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

Χρον/γία έκδοσης	Τίτλος	Συγγραφέας
------------------	--------	------------

2000	<p>1. Το ποντικάκι που ήθελε να αγγίξει ένα αστέρι</p> <p>3. Η γάτα που ήθελε να γίνει πουλί</p> <p>4. Ο χορτοφάγος λύκος</p> <p>5. Οι γάτες και οι αριστογάτες</p> <p>6. Λιγουλάκι χειμώνας</p> <p>7. Δώρα γενεθλίων</p> <p>8. Μην τρως τη δασκάλα</p>	<p>St. West</p> <p>M. Ελευθερίου</p> <p>Δ. Μήττα</p> <p>“ “</p> <p>P. Stewart</p> <p>“ “</p> <p>Nick Ward</p>
2001	1. Χρωματιστά προβατάκια	Αμ. Σιμόν

<p>2002</p> 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Το σκαντζοχοιράκι με τα κατσαρά μαλλιά 2. Ένα χελωνάκι χωρίς καβούκι 	<p>Μ. Βελετα-Βασιλειάδου</p> <p>Ελ. Πριοβόλου</p>
<p>2003</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Τα μαγικά δάκρυα της αλεπουδίτσας 2. Μια γλυκιά ιστορία 3. Ένα χελωνάκι που το έλεγαν Λούη 4. Δεν είμαι μικρός 	<p>Καμαράτου Γιαλλούση Ε Ν. Μολυβιάτης Βασιλείου Λ. Τ. Τσιλιμένη</p>
<p>2004</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Εσμεράλδα η φάλαινα 2. Ο αδελφός μου ο αρκούδος 3. Πετάει, Πετάει ο σκύλος 4. Η κότα που έγινε αβγό 5. Ο κύριος Τζούφσκης 	<p>Μαρουλάκης Ν. Χρ. Μπουλώτης “ “ Σ. Μαντουβάλο Χ. Γιαννακοπου λου</p>

2000

1. Ο Γουίνι υποδέχεται την άνοιξη
2. Η πρώτη μέρα στο σχολείο
3. Μη μιλάς σε αγνώστους, Γουίνι
4. Ο Γουίνι υποδέχεται τον χειμώνα
5. Ο Γουίνι υποδέχεται την άνοιξη
6. Ο Γουίνι βλέπει ένα κακό όνειρο
7. Το καλόκαρδο αρκουδάκι
8. Χρόνια πολλά, Γκαρή
9. Δώρα φιλίας για τα Χριστούγεννα
10. Το οικογενειακό δέντρο του Τίγρη

2001	<ol style="list-style-type: none"> 1. Η νέα νταντά του Ρω 2. Ο Γουίνι βοηθάει τους φίλους του 3. Η γειτονία του Γουίνι 4. Το λεύκωμα του Γουίνι 5. Πασχαλινά Παιχνίδια 6. ένα πάρτι για τον ήρωα Γουίνι 	
2002	<ol style="list-style-type: none"> 1. μια βόλτα με το έλκυθρο 2. Ησυχία, Γουίνι 	

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΕΔΡΟΣ

**ΣΕΙΡΑ: ΙΣΤΟΡΙΕΣ ΑΠΟ ΤΟ ΝΗΣΙ ΤΩΝ
ΠΥΡΟΤΕΧΝΗΜΑΤΩΝ**

Χρον/γία έκδοσης	Τίτλος	Συγγραφέας
2002	<ol style="list-style-type: none"> 1. Ο στεναχωρημένος κόκκορας 2. Η Μυρτώ και το κουνουπάκι 	Ευγένιος Τριβιζάς

ΣΕΙΡΑ: ΤΑ ΜΑΚΡΟΥΛΑ ΜΙΚΡΟΥΛΙΚΑ

Χρον/γία έκδοσης	Τίτλος	Συγγραφέας
------------------	--------	------------

2000	1. Ο θαλασσογιατρός	Ευγ. Τριβιζάς
2004	1. Ούτε γάτα ούτε ζημιά	

Χρον/γία έκδοσης	Τίτλος	Συγγραφέας
2000	1. Η μοναχική φώκια και το παλτό της κας προέδρου	Τασάκου Τζέμη
2001	1. Φοίβη, η ελαφίνα του φεγγαριού	« «
2002	1. Εγώ ο κανέλος	Τασάκου Τζ.
2003	1. Ο πίκος και η πικά	Γ. Ιωάννου

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΣΥΓΧΡΟΝΟΙ ΟΡΙΖΟΝΤΕΣ

Χρον/γία έκδοσης	Τίτλος	Συγγραφέας
2000	1. Η Μιμή με τα μεγάλα αφτιά	Κέστερ Σλεντς- Αντρέα Χερμποχ
2001	1. Ο σπόρος της ειρήνης 2. Το καρναβάλι των ζώων	Ιζαμπέλ Πιν Στ. Ζαφειρίου

<p>2004</p> <p>Ένα γατάκι που όλο ρατούσε</p> 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Ο Πιγκούνος που ήθελε να Πετάξει 2. Ένας λύκος, μα τι λύκος 3. Ο πιγρούλης πηγαίνει βόλτα 	<p>Καρλ Ρίμαν-Ραλφ Ζιγκεντάλερ Σιλβί Πουαλεβέ-Βιρζινί Σάντσεζ Τζούλι Σακς-Τιμ Γουέρνς</p>
---	--	---

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΑΓΚΥΡΑ

Χρον/γία έκδοσης	Τίτλος	Συγγραφέας
2000	<ol style="list-style-type: none"> 1. Αν θέλεις να γίνεις γάτα 2. Λυκοπειρατές και προβατοναυτάκια 	<p>Ντανμπαρ Τζόις Κόπιτς Ζόμερ Ρούγιε</p>
2001	<ol style="list-style-type: none"> 1. Μανούλα από χιόνι 2. Οι τάρανδοι με τα κουδουνάκια 3. Το σκανταλιάρικο κουταβάκι 	<p>Μος Μίριαμ Όστροου Κιμ Μπράουν Κεν</p>

<p>2002</p> 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Η αγάπη είναι μια χούφτα μέλι 2. Όπου κι αν είμαι βρίσκομαι μαζί σου 3. Όταν θα μεγαλώσω 4. Το ποντικάκι των Χριστουγέννων 5. Πάσχα και λαμπρή χαίρονται οι λαγοί 6. Τα αρκουδάκια των Χριστουγέννων 7. Το φτερό του Πάκη Παπάκη 	<p>Αντρέε Ζιλ</p> <p>Κόντριγκερ Ανν</p> <p>Ροσέ λε Μαρί Ανζ</p> <p>Γκάρλαντ Μάικλ</p> <p>Θιομπαλντ Πρου</p>
<p>2003</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Ευτυχία είναι να βρίσκεσαι κοντά μου 2. Η πριγκίπισσα κι ο ράφτης 3. λύκος έξω από την πόρτα 4. το πουλί που το λέγαν αγαπάμε 	<p>Αντρέε Ζιλ</p> <p>Συλλογικό</p> <p>Γουρντ Νικ</p> <p>Ντανμπαρ Τζοις</p>

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΨΥΧΟΓΙΟΣ

Χρον/γία έκδοσης	Τίτλος	Συγγραφέας
2000 	1. Ο Πίπης και ο Πόνγκο 2. Ο χορός της νύχτας 3. Πίπη Πες μου ένα παραμύθι 4. Το μικρό αρκουδάκι αποκτά αδερφάκι 5. Το μικρό αρκουδάκι έχει αϋπνία 6. Τραλαρι-λαρα-Γιούχου 7. Το φτερό του Πάκη Παπάκη	Ζίλσον Χαρταρόβα Ι Λιόρι Ντέπι Ζίλσον Χαρταρόβα Ι Λαγκρόιτερ Γιούτα « « Μπιγιερν Λιλέ

<p>2002</p> 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Μια κουβερτούλα για τη Φλώρα 2. Το μικρό αρκουδάκι περιμένει τα Χριστούγεννα 3. Τρεις μικροί μάγειροι 	<p>Λιόρι Ντέπι</p> <p>« «</p> <p>Λαγκρόιτερ Γκ.</p>
<p>2003</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Ιστορίες με λαγουδάκια 	<p>Μπάξτερ Νικόλα</p>
<p>2004</p> 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Ένα δώρο ξεχωριστό 	<p>Συλλογικό</p>

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΕΡΕΥΝΗΤΕΣ

Χρον/γία έκδοσης	Τίτλος	Συγγραφέας
<p>2003</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Ο Σποτ πάει στο αγρόκτημα 2. Ο Σποτ πάει στο παππού και τη γιαγιά 3. Πού είναι ο Σπότ? 	<p>Έρικ Χίλλ</p>

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΑΜΜΟΣ

Χρον/γία έκδοσης	Τίτλος	Συγγραφέας
2000	1. Πασχαλινό λαγουδοταχυδρομείο 2. Ένα ζώακι της πόλης ο ποντικός ο Αποστόλης	Γιαν Τσβερκ- Ζ'γκλιντ Κέσλερ Άχτυπη Ανδριάνα

2002	1. Τρία ζώακια πετάνε σε όλη τη γη γυρνάνε	Αχτυπη Ανδριάνα
	2. Ποντικοπωλείο	Σεράλεν
	3. Ο Ντίνος και το κόκκινο καπέλο	Κρ. Νεστλινγκερ
	4. Ένα αβγό από αλλού	
	5. Ιστορίες με ζώα	Ναόμι Αντλερ
	6. Ο Μίκης Ποντίκης και οι φίλοι του	Φιλγκεϊτ Γιοστ
	7. Ποιος τα κανε πάνω μου?	Β. Χολτβαρτζ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΑΣΤΑΝΙΩΤΗΣ

Χρον/γία έκδοσης	Τίτλος	Συγγραφέας
2001	1. Ο τυχερός πελεκάνος και οι διάσημοι φίλοι του	Μελα φλώρου
2002	1. Η ιστορία του κρεμ και της κοραλλένιας	Γιουργιοτοπ ούλου άννα
2004	1. Για όλα φταίει ο κουραμπιές	Τ. Τσιλιμένη

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΣΑΒΒΑΛΑΣ

Χρον/γία έκδοσης	Τίτλος	Συγγραφέας
2004	1. Η χελωνίτσα πλιτς-πλατς 2. Το βατραχάκι πλιτς-πλατς 3. Το παπάκι πλιτς- πλατς 4. Το πιγκουινάκι πλιτς-πλατς	Σβάρτζ άννα

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΜΕΤΑΙΧΜΙΟ

Χρον/γία έκδοσης	Τίτλος	Συγγραφέας
2000	1. Η Λίζα στο αεροπλάνο 2. Η κότα που γεννούσε Πατάτες	Γκουντμαν Άννε, Χαλενσλέμπ εν Γκέοργκ Πικουέμαλ Μισέλ
2001	1. Ματού, ο κόκκινος γάτος	Μπατού Έρικ

2004	1. Ο τζιτζικο- Περικλής, μεγάλος συνθέτης της Ελλάδας	Σβορώνου ελένη
------	--	-------------------

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΑΙΣΩΠΟΣ

Χρον/γία έκδοσης	Τίτλος	Συγγραφέας
2001	1. Ωρα για ύπνο στο δάσος 2. Θα κατεβάσω το φεγγάρι	Schaffer Lexa Carole Jonathan Emmett-Van Gabban

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΓΙΑΝΝΙΚΟΣ ΚΑΛΔΗΣ

Χρον/γία έκδοσης	Τίτλος	Συγγραφέας
2000	1. Το ποντικάκι του φάρου 2. Μήπως είσαι εσύ ο μπαμπάς μου'? 3. Μη φοβάσαι ψιψινούλη	Hans Artmann Jana Frey “ “

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΑΣΤΗΡ

Χρον/γία έκδοσης	Τίτλος	Συγγραφέας
------------------	--------	------------

2003	<ol style="list-style-type: none"> 1. Με τη δροσούλα και το μαρουλή 2. Ο Μπιμπίκος 3. Η αλεπού κυρά δασκάλα 	Σαλμπαδήμο υ Ν.- Χριστογιάνν η Χρ.
------	--	---

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΑΜΠΑΝΑΣ

Χρον/γία έκδοσης	Τίτλος	Συγγραφέας
2001	<ol style="list-style-type: none"> 1. Θέλεις να γίνουμε φίλοι? 2. Το κουνελάκι μου 	Ταφούρι Νάνσυ Γκρηνσπαν Τζοβάνι

ΕΚΔΟΣΕΙΣ EL BALLON

Χρον/γία έκδοσης	Τίτλος	Συγγραφέας
2001	<ol style="list-style-type: none"> 1. Αγαπημένο μου μικρό γατάκι 2. Αγαπημένο μου μικρό σκυλάκι 3. Ο Μπούμπι το αρκουδάκι και το σπίτι του 	Συλλογικό

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΑΣΤΩΡ

Χρον/γία έκδοσης	Τίτλος	Συγγραφέας
------------------	--------	------------

2002	1. Το Μικρό ΟΧΙ	Ράινχαρτ Γιούνγκ
------	-----------------	---------------------

B3. Αποτελέσματα Α'Μέρους έρευνας

Η συνολική παραγωγή των Μικρών Ιστοριών με ήρωες ζώα κατά την περίοδο 2000-2004 ανέρχεται περίπου σε 250 τίτλους από σύνολο 20 μεγάλων εκδοτικών οίκων που έχουν την έδρα τους στην Αθήνα και την Θεσσαλονίκη: εκδόσεις Παπαδόπουλος, Πατάκης, Μίνωας, Ελληνικά Γράμματα, Κέδρος, Σύγχρονοι Ορίζοντες, Άγκυρα, Ψυχογιός, Ερευνητές, Άμμος, Καστανιώτης, Σαββάλας, Αίσωπος, Κάστωρ, Μίλητος, Μεταίχιμο, Γιαννίκος Κάλδης, Αστήρ, El Ballon).

Σε όλες αυτές τις Μικρές Ιστορίες συναντήσαμε το στοιχείο του ανθρωπομορφισμού, το οποίο μας έγινε φανερό τόσο από την εικονογράφηση όσο και από τα κείμενα των βιβλίων αυτών.

Μικρό είναι το ποσοστό (8%) των Μικρών Ιστοριών στο οποίο τα ζώα διατηρούν τη ζωώδη μορφή τους όταν απεικονίζονται.

Σε όλες όμως τις Μικρές Ιστορίες ο ανθρωπομορφισμός γίνεται φανερός μέσω των κειμένων τους.

Παρακάτω παρατίθεται πίνακας με τα αποτελέσματα της έρευνας που αφορούν την εμφάνιση του ανθρωπομορφισμού στις Μικρές Ιστορίες.

Πίνακας 1 Σύνολο βιβλίων: 250

	Αρ. βιβλίων	Ποσοστό %
Μικρές Ιστορίες με στοιχεία ανθρωπμου στην εικονογράφηση	230	92
Μικρές Ιστορίες χωρίς στοιχεία ανθρωπμου στην εικονογράφηση	20	8

Πίνακας 2: Στοιχεία ανθρωπομορφισμού που μας έδωσαν τα κείμενα σε σύνολο βιβλίων: 250

	Αρ. Βιβλίων	Ποσοστό %
Ανθρώπινες ενέργειες\πράξεις	230	92
Απόδοση επιθέτων που παραπέμπουν σε άνθρωπο	145	58
Απόδοση ονοματεπώνυμου	100	40
Απόδοση ανθρώπινων αισθημάτων/φόβων/	228	91,2
Απόδοση επαγγελμάτων στα ζώα	50	20

Πίνακας 3:Στοιχεία ανθρωπομορφισμού που μας έδωσαν οι εικόνες σε σύνολο βιβλίων: 230

	Αρ. Βιβλίων	Ποσοστό %
Στάση ανθρώπινου σώματος	198	85,6
Άνθρώπινη ένδυση/υπόδυση	228	99,1
Ανθρώπινο περιβάλλον	184	80

B4. Συμπεράσματα Α΄ Μέρους Έρευνας

Από τα αποτελέσματα της έρευνας και από τους πίνακες 1, 2 και 3 οδηγούμαστε στα εξής συμπεράσματα:

Οι συγγραφείς των Μικρών Ιστοριών με ήρωες ζώα, επιλέγουν πολύ συχνά να δώσουν ανθρώπινη μορφή στους ήρωες τους κι αυτό γίνεται εμφανές μέσω της εικονογράφησης.

Ο ανθρωπομορφισμός λοιπόν των ηρώων ζώων φαίνεται από το

Εικόνα 1

πώς παρουσιάζονται στις εικόνες του κάθε βιβλίου. Έτσι λοιπόν συναντούμε πολύ συχνά τους τετράποδους ήρωες να έχουν τη στάση του ανθρώπινου σώματος (βλ. εικόνα 1) και να περπατούν και να τρέχουν όπως οι άνθρωποι. Εκτός από αυτό σε

μεγάλο ποσοστό τα ζώα απεικονίζονται με ανθρώπινα ρούχα, παπούτσια, γυαλιά κ.α. (βλ. εικόνα 2). Πολλές φορές έχουν μαλλιά όπως οι άνθρωποι.

Εικόνα 2

Οι εικόνες των Μικρών Ιστοριών δίνουν πολύ συχνά ανθρωπομορφικά στοιχεία που έχουν να κάνουν με το περιβάλλον στο οποίο ζουν οι ήρωες. Από τα αποτελέσματα της έρευνας συμπαιρένουμε πως τα ζώα-ήρωες ζούν σε ανθρώπινα σπίτια (βλ. εικόνα 1) τα οποία διαθέτουν και τον ανάλογο οικιακό εξοπλισμό που έχουν οι άνθρωποι. Μάλιστα ακόμη και αν

εξωτερικά ζουν σε φωλιές ή σπηλιές, το εσωτερικό τους παραπέμπει αποκλειστικά σε ανθρώπινο οίκημα. Πολύ συχνά πάνε στο σχολείο, κυκλοφορούν σε δρόμους, κτλ.

Σε μεγάλο ποσοστό των Μικρών Ιστοριών, το κείμενο είναι αυτό, το οποίο μας δίνει πολλά στοιχεία ανθρωπομορφισμού. Οι πράξεις των

μικρών ζώων και η συμπεριφορά τους δίνουν πληθώρα ανθρωπόμορφων στοιχείων . Έτσι, στις Μικρές Ιστορίες συναντούμε Ζώα να:

- Διαβάζουν
- Παίζουν(βλ.απόσπασμα 4.)
- Σιδερώνουν
- Βλέπουν τηλεόραση
- Παντρεύονται
- Παίζουν μουσικά όργανα
- Κάνουν μπάνιο
- Πηγαίνουν σχολείο
- Διαδηλώνουν υπέρ των δικαιωμάτων τους
- Γελούν\κλαίνε(βλ.απόσπασμα 5)
- Κάνουν καταδύσεις
- Κάνουν πόλεμο (βλ.απόσπασμα 2.)
- Πάνε διακοπές
- Οδηγούν αυτοκίνητα, ποδήλατα κ.α.
- Τσακώνονται(βλ.απόσπασμα 1.)

Όλες αυτές είναι ενέργειες και πράξεις οι οποίες απευθύνονται αποκλειστικά σε ανθρώπους.

Σε μεγάλο ποσοστό επίσης τα ζώα-ήρωες έχουν αισθήματα (βλ.αποσπάσμα 7) όπως οι άνθρωποι:(ερωτεύονται, αγαπούν, βαριούνται, ζηλεύουν, μισούν, λυπούνται, νιώθουν μοναξιά, απογοήτευση, πόνο, χαρά) Μάλιστα, πολύ συχνά έχουν προβλήματα και φοβίες που έχουν τα μικρά παιδιά(κακά όνειρα, σκοτάδι, ο πόλεμος, το διαζύγιο, ξενοφοβία, νοσοκομείο, σεισμοί, πρώτη μέρα στο σχολείο ,όπως στο «Ο Πάκι δεν φοβάται το νοσοκομείο», «Η κοκό» συγγραφέας Παράσχου Σοφία, εκδ. Μικρή Μίλητος, 2003, που μιλάει για την ξενοφοβία, κ.α.).

Η χρησιμοποίηση επιθέτων είναι και αυτός ένας τρόπος για να αποδώσουν οι συγγραφείς ανθρώπινες ιδιότητες στους ήρωές τους. Επίθετα όπως: προικισμένος, προκομένος, καλόκαρδος, στεναχωρημένος, μοναχικός, σκανταλιάρης, αποδίδονται αποκλειστικά σε ανθρώπους.(π.χ. στο βιβλίο «Η μοναχική φώκια και το παλτό της κας Προέδρου, συγγραφέας Τασάκου Τζέμη, εκδ. Κέδρος, 2000)

Επιπρόσθετα, σε μικρό αριθμό βιβλίων συναντούμε την απόδοση επαγγελματιών σε ζώα. Για παράδειγμα τα ζώα γίνονται γιατροί, δάσκαλοι, αστυνόμοι, αστροναύτες, νοσοκόμοι, επιστήμονες, στρατιωτικοί κ.α.(βλ.απόσπασμα 6.)

Τέλος, πολλές φορές το στοιχείο του ανθρωπομορφισμού γίνεται εμφανές με την απόδοση ονόματος στο ζώο-ήρωα(βλ.απόσπασμα 5). Όταν ο συγγραφέας δεν δίνει όνομα στον ήρωα η ιδιότητα εκλαμβάνεται ως «όνομα», αφού το πρώτο φώνημα γράφεται με κεφαλαίο.

Αποσπάσματα από Μικρές Ιστορίες που έχουν το στοιχείο του ανθρωπομορφισμού στο κείμενο τους:

1. *«Ο Αιμίλιος και ο Φρέντυ άρχισαν να τραβούν ο ένας τα αυτιά του άλλου. Έριχναν μπουνιές και σπρώχνονταν, μέχρι που κάποια στιγμή προσγειώθηκαν και οι δύο στο παγωμένο νερό. Εκεί ο καβγάς σταμάτησε. –Ξέρεις Φρέντυ, σε βαρέθηκα. Δεν θέλω να είσαι πια φίλος μου. Δε θέλω να σε ξαναδώ ποτέ! ακούς;».*

(Από την Μικρή Ιστορία: «Ας γίνουμε φίλοι Αιμίλιε», συγγραφέας:Brigitte Weninger/Eve Tharlet, εκδ. Παπαδόπουλος, Αθήνα 2000)

2. *«Έτσι λοιπόν οι σκαραβαίοι και τα σκαθάρια ετοιμάστηκαν για πόλεμο. Έστησαν καταπέλτες κι άλλες πολεμικές μηχανές. Κατασκεύασαν πήλινα βλήματα για τα κανόνια τους και εξόπλισαν τους φρουρούς με ακόντια από*

πευκοβελόνες και ασπίδες από καρυδότσουφλα. Για χρόνια προετοιμάζονταν για πόλεμο τα σκαθάρια και οι σκαραβαίοι(...)ώσπου η σάλπιγγα του πολέμου ήχησε...»

(Από την Μικρή Ιστορία, «Ο σπόρος της ειρήνης», συγγραφέας:Ιζαμπέλ Πιν, εκδόσεις Σύγχρονοι Ορίζοντες, Αθήνα 2001)

3. «...Κι ενώ ο ήλιος βυθιζόταν πίσω από τα δέντρα, ο Λαγός και ο Σκαντζόχοιρος σκεφτόταν στεναχωρημένοι πόσα χρόνια είχαν περάσει χωρίς να γιορτάσουν τα γενέθλια τους.(...)Θυμήθηκε τη φωλιά του Λαγού κάτω από τη γη. –Πόσο σιωπηλή, μελαγχολική και υγρή που θα είναι! Και πόσο σκοτεινή!σκέφτηκε με θλίψη»

(Από τη Μικρή Ιστορία, «Δώρα γενεθλίων», συγγραφέας:Paul Stewart, εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2000)

4.«Εγώ έχω εσένα και εσύ εμένα.(...)Εγώ σε βοηθάω όταν κάνεις δουλειές, κι εσύ παίζεις μαζί μου ώρες πολλές. Όταν κλαις, σε αγκαλιάζω και είσαι εκεί όταν δειλιάζω. Στις γιορτές χοροπηδούμε και σταματάμε μόνο όταν κουραστούμε. Κοιμάμαι ήσυχα στη δική σου αγκαλιά και ονειρεύομαι γλυκά γλυκά».

(Από την Μικρή Ιστορία: «Εγώ έχω εσένα και εσύ εμένα», συγγραφέας:Nele Moost , εκδόσεις: Παπαδόπουλος, Αθήνα 2002)

5.«Να συστηθώ...Με λένε Περικλή, ζυγίζω 0,005 γραμμάρια και τζιτζικιάω περί τις δεκαπέντε ώρες τη μέρα! Κάκιστα, αγαπητοί μου, ο Αίσωπος μου κόλλησε τη ρετσινιά του τεμπελάκου. Αμ, για τζιτζικιάστε κι εσείς μες το λιοπόρι του Αυγούστου τόσες ώρες! Βλέπω κι εσας από εδώ, απ'τα ψηλά ασημόλευκα παράθυρα ετούτης της γέρικης ελιάς..μην τη κουνας εσύ εκεί κάτω, ζαλίζομαι!(...)Μα το κάνω για ιερό σκοπό!Η Θεά με έχει ορίσει ιερέα της σε τούτον τον ψηλό ναό!»

(Από τη Μικρή Ιστορία: «Ο τζιτζικο-Περικλής μεγάλος συνθέτης της Ελλάδας!», συγγραφέας: Σβορώνου Ελένη, εκδόσεις Μεταίχμιο, Αθήνα 2004)

6. «Οι επιστήμονες των σκαθαριών από την άλλη μεριά εξέτασαν κι αυτοί το παράξενο αντικείμενο πολύ προσεκτικά»

(Από την Μικρή Ιστορία, «Ο σπόρος της ειρήνης», συγγραφέας: Ιζαμπέλ Πιν, εκδόσεις Σύγχρονοι Ορίζοντες, Αθήνα 2001)

7.«... Στην αυλή κάθε πρωί,
ενώ το πνίγουν οι αναστεναγμοί,
δέντρα ποτίζει στη γραμμή,
μα δεν παύει το κουτάβι
να νοιώθει μοναξιά.
Υστερα παίρνει το λεωφορείο,
Πάει στο ζαχαρολασείο
Και σε άλλα μαγαζιά,
Ψωνίζει αμυγδαλωτά,
Αλλά τι τα θες;
Όπως χθές, όπως προχτές
Νοιώθει πάντα μοναξιά»

(Από τη Μικρή Ιστορία «Ένα κουτάβι νοιώθει μοναξιά», συγγραφέας: Ευγένιος Τριβιζάς, Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, αθήνα 2000)

8. «... Κάπου εκεί λοιπόν ζούσε κι ο Φωκίων. Μαζί με τον πατέρα του και τη μητέρα του. Ο πατέρας του ελαφιού ήταν δάσκαλος.

-Γιατί πατέρα έγινες δάσκαλος; τον ρώτησε μια μέρα

-Γιατί το ήθελα.

-Και γιατί το ήθελες;

-Γιατί έτσι θα ήμουν χρήσιμος στους άλλους.

-Δε σε καταλαβαίνω πατέρα.

-Άκουσέ με προσεκτικά, είπε και στερέωσε τα γυαλιά του πάνω στα μεγάλα του κέρατα...»(Από τη Μικρή Ιστορία: «Ο Φωκίων ήταν ελάφι», συγγραφέας Μ. Κοντολέων, εκδόσεις Καστανιώτη, 1979)

B5. 2^ο Μέρος Έρευνας

(έρευνα στο νηπιαγωγείο)

1ο ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ

A. Για την Μικρή Ιστορία με στοιχεία ανθρωπομορφισμού στην εικονογράφηση («Ένα κουτάβι νοιώθει μοναξιά»)

Εισαγωγική ερώτηση: Έχεις δει ποτέ σου κουτάβι;

1. Το κουτάβι που είδες είναι σαν το κουτάβι της ιστορίας μας;
2. Υπάρχουν διαφορές και ποιές είναι αυτές;(Περιέγραψε το κουτάβι της ιστορίας και το κουτάβι που είδες)
3. Προτιμάς τα ζώα όπως είναι στις ιστορίες μας ή όπως είναι στην πραγματικότητα;

2ο ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ

B. Για την Μικρή Ιστορία με στοιχεία ανθρωπομορφισμού στο κείμενο. («Ο Λαγός κι ο Σκαντζόχοιρος πάνε διακοπές»).

Εισαγωγική ερώτηση: Έχεις δει ποτέ σου λαγό και σκαντζόχοιρο;

1. Ο λαγός κι ο σκαντζόχοιρος που είδες είναι σαν το Λαγό και το Σκαντζόχοιρο της ιστορίας μας;
2. Υπάρχουν διαφορές και ποές είναι αυτές;
3. Προτιμάς τα ζώα όπως είναι στις ιστορίες μας ή όπως είναι στην πραγματικότητα;

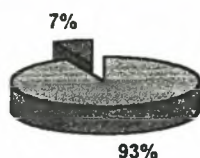

Β6. ΠΙΝΑΚΕΣ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ

Ερώτηση 1^η: Το κουτάβι/λαγός/σκαντζόχοιρος που είδες είναι σαν αυτά της ιστορίας μας;

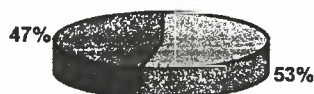
Απαντήσεις για την ιστορία με εικόνες	Αρ. Παιδιών	%	Απαντήσεις για την ιστορία χωρίς εικόνες	Αρ. Παιδιών	%
Όχι, δεν είναι	14	93	Όχι, δεν είναι	8	53
Ναι, είναι	1	7	Ναι, είναι	7	47

Ερώτηση 1: Το κουτάβι που είδες είναι σαν το κουτάβι της ιστορίας μας;

□ όχι
■ ναι

Ερώτηση 1: Ο λαγός κι ο σκαντζόχοιρος που είδες είναι σαν το λαγό και το σκαντζόχοιρο της ιστορίας μας;

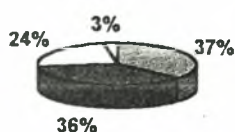

□ όχι
■ ναι

Ερώτηση 2^η: Υπάρχουν διαφορές στα ζώα της ιστορίας μας και στα ζώα(κουτάβι, σκαντζόχοιρος, λαγός) που είδες; Ποιές είναι αυτές;

Απαντήσεις για την ιστορία με εικόνες	Αρ. Απαντήσεων	%	Απαντήσεις για την ιστορία χωρίς εικόνες	Αρ. Απαντήσεων	%
Ανθρώπινη Ενδυμασία	12	37	Ανθρώπινη Ενδυμασία	6	27
Ανθρώπινες ενέργειες	12	38	Ανθρώπινες Ενέργειες	8	36
Ανθρώπινο περ/λον(σπίτι)	8	25	Ανθρώπινο περ/λον	2	5
Δεν υπάρχουν διαφορές	1		Δεν υπάρχουν διαφορές	7	32

Ερώτηση 2(πρώτη ιστορία): Υπάρχουν διαφορές στο κουτάβι της ιστορίας μας και σε αυτό που είδες; ποιές είναι αυτές;

□ Ενδυμασία
■ Ενέργειες
□ Περ/λον
□ Δεν υπάρχουν διαφορές

Ερώτηση 2(δεύτερη ιστορία): Υπάρχουν διαφορές στο λαγό και το σκαντζόχοιρο της ιστορίας μας και σε αυτούς που είδες; ποιές είναι αυτές;

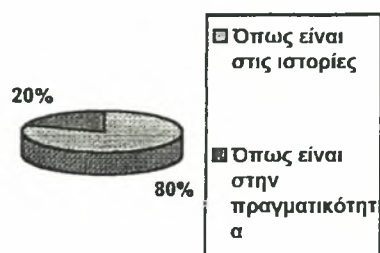

□ Ενδυμασία
■ Ενέργειες
□ Περ/λον
□ Δεν υπάρχουν διαφορές

Ερώτηση 3 ^η : Προτιμάς τα ζώα όπως είναι στις ιστορίες μας ή όπως είναι στην πραγματικότητα;		
Απαντήσεις	Αρ.Παιδιών	%
Όπως είναι στις ιστορίες	12	80
Όπως είναι στην πραγματικότητα	3	20

Ερώτηση 3: Προτιμάς τα ζώα όπως είναι στις ιστορίες μας ή όπως είναι στην πραγματικότητα;

Ανάλυση δεδομένων

- Στην εισαγωγική ερώτηση («Έχεις δει ποτέ κουτάβι/λαγό/σκαντζόχοιρο/λαγό;») τα παιδιά στην πλειοψηφία τους (15) απάντησαν ότι έχουν δει.
- Στην πρώτη ερώτηση («Το κουτάβι/λαγός/σκαντζόχοιρος που είδες είναι σαν αυτό της ιστορίας μας;») 14 από τα 15 παιδιά δηλ σε ποσοστό (93%), αναφερόμενα στην ιστορία με εικόνες, απάντησαν ότι οι τα ζώα της ιστορίας μας δεν είναι σαν αυτά που έχουν δει κάπου αλλού(στο δρόμο, ζωολογικό κήπο κ.α.). Ένα μόνο παιδί είπε πως έχει δει ένα κουτάβι το οποίο φορούσε ρούχα. Από την άλλη, όταν τους τέθηκε η ίδια ερώτηση αλλά σε σχέση με την ιστορία χωρίς εικόνες, 8 από τα παιδιά (53%) απάντησαν ότι δεν είναι ίδια τα ζώα της ιστορίας με αυτά που έχουν δει και 7 από τα παιδιά, (47%), απάντησαν ότι είναι σαν τα ζώα που έχουν δει.
- Στην δεύτερη πολλά από τα νήπια έδωσαν περισσότερες από μια απαντήσεις σχετικά με τις διαφορές των ζώων-ηρώων και των ζώων που υπάρχουν γύρω μας. Για το λόγο αυτό η κατηγοριοποίηση έγινε βάσει των απαντήσεων και συγκεκριμένα με τη συχνότητα εμφάνισης της κάθε απάντησης. Παρατηρείται

λοιπόν πως απο τις πιο «δημοφιλείς» απαντήσεις είναι η ανθρώπινη ενδυμασία με ποσοστό εμφάνισης 37% («Το κουτάβι είναι διαφορετικό γιατί φοράει μπλούζα,καπέλο, παπούτσια», «Η πασχαλίτσα φοράει φιόγκο στο κεφάλι», «Η αλεπού φοράει ποδιά»). Το ίδιο «δημοφιλής» απάντηση είναι και αυτή που σχετίζεται με τις ανθρώπινες ενέργειες σε ποσοστό 36% («Το κουτάβι κάνει πατίνι», «Τι κουτάβι τρώει τούρτες/λιχουδιές», «Τα ζώα ανέβηκαν στο καράβι και πάνε βόλτα»). Σε μικρότερη συχνότητα εμφανίζεται η απάντηση που αφορά το ανθρώπινο περιβάλλον με ποσοστό 25% («Το κουτάβι μένει σε κανονικό σπίτι», «Το κουτάβι έχει κουζίνα», «Το κουτάβι έχει σπίτι με καναπέ»). Οι ίδιες απαντήσεις συναντώνται και στην δεύτερη ιστορία (χωρίς εικόνες) αλλά με κάποιες μικρές διαφορές στην συχνότητα εμφάνισης τους. Έτσι η ανθρώπινη ενδυμασία δίνεται ως απάντηση σε ποσοστό 27%, οι ανθρώπινες ενέργειες σε ποσοστό 36%, το ανθρώπινο περιβάλλον μόλις 5%, ενώ μεγάλο ποσοστό (32%) καταλαμβάνει η απάντηση «Δεν υπάρχουν διαφορές».

- Στην τρίτη ερώτηση («Προτιμάς τα ζώα να είναι όπως στις ιστορίες ή όπως είναι στην πραγματικότητα;»), τα περισσότερα παιδιά (80%) απάντησαν ότι προτιμούν τα ζώα όπως είναι στις ιστορίες. Μάλιστα, πολλά από αυτά αιτιολόγησαν την απάντησή τους λέγοντας ότι τα προτιμούν έτσι γιατί είναι «πιο όμορφα» ή «πιο καλά».

B7. Συμπεράσματα β' μέρους έρευνας

Μελετώντας προσεχτικά και συγκρίνοντας τους πίνακες με τα δεδομένα, μπορούμε να βγάλουμε κάποια συμπεράσματα σχετικά με το πώς αντιλαμβάνονται τα παιδιά τον ανθρωπομορφισμό μέσα από την αφήγηση των Μικρών Ιστοριών με ήρωες ζώα:

- Παρατηρήθηκε ότι το στοιχείο του ανθρωπομορφισμού ανιχνεύεται πολύ πιο εύκολα από τα νήπια, όταν κατά τη διάρκεια της αφήγησης μιας ιστορίας γίνεται παράλληλα η επίδειξη των εικόνων της. Τα περισσότερα νήπια (14 από τα 15) αντιλήφθηκαν λοιπόν ότι τα ζώα-ήρωες της πρώτης ιστορίας (με εικόνες) δεν είναι σαν τα ζώα που είχαν δει είτε στο φυσικό τους περιβάλλον είτε σε ζωολογικό κήπο. Ο αριθμός αυτός μας οδηγεί στο συμπέρασμα ότι η εικόνα αποτελεί τον «μεταφραστή» του κειμένου και ότι βοηθάει τα νήπια σε μεγάλο βαθμό στο να αποκωδικοποιήσουν τα σύμβολα από τα οποία αποτελείται ένα βιβλίο.

Αντιθέτως, μετά την αφήγηση της ιστορίας χωρίς εικόνες τα περισσότερα νήπια δυσκολεύτηκαν να βγάλουν συμπέρασμα για την ομοιότητα ή μη, των ηρώων-ζώων με τα ζώα που έχουν δει. Κατά την άποψη μου, αυτό συνέβη διότι δεν μπορούσαν να ανακαλέσουν και παράλληλα να απομονώσουν κάποια στοιχεία της αφήγησης (εμφάνιση-ενέργειες των ηρώων) τα οποία θα τα βοηθούσαν να συνειδητοποιήσουν την διαφορά ή την ομοιότητα μεταξύ των πραγματικών ζώων και αυτών της ιστορίας μας. Μόνο 8 από τα 15 νήπια αντιλήφθηκαν ότι δεν είναι ίδια τα ζώα της ιστορίας μας με τα υπόλοιπα που ξέρουν από την εμπειρία τους. Μαλιστα, θέλω να επισημάνω, πως κατάφεραν να εντοπίσουν την διαφορά μετά από δική μου βοήθεια και προτροπή στο να θυμηθούν τις ενέργειες των ηρώων-ζώων όπως αυτές παρουσιάστηκαν στο κείμενο της ιστορίας.

- Οι απαντήσεις που δόθηκαν στην δεύτερη ερώτηση μας οδήγησαν σε κάποια συμπεράσματα σε σχέση με τα στοιχεία εκείνα του ανθρωπομορφισμού στα οποία δίνουν βαρύτητα τα παιδιά σε σχέση με κάποια άλλα. Και στην ερώτηση αυτή πολλά παιδιά δυσκολεύτηκαν να δώσουν απαντήσεις για την ιστορία η οποία δεν είχε εικόνες με ανθρωπομορφικά στοιχεία. Ας πάρουμε όμως τα πράγματα με τη σειρά. Στην πρώτη ιστορία τα περισσότερα νήπια διέκριναν (όπως είδαμε και από την προηγούμενη ερώτηση) διαφορές μεταξύ των ζώων-ηρώων και των ζώων της πραγματικότητας. Τα κριτήρια με τα οποία έκαναν την διαφοροποίηση αυτή έχουν να κάνουν περισσότερο με την εξωτερική εμφάνιση των ηρώων στις εικόνες και τις πράξεις-ενέργειες τους όπως απεικονίζονται στην ιστορία και λιγότερο με το περιβάλλον στο οποίο ζουν οι ήρωες το οποίο απεικονίζεται και αυτό στις ζωγραφιές του βιβλίου. Φαίνεται λοιπόν ξεκάθαρα πως αποκλειστικά και μόνο η εικόνα καθοδηγεί τα νήπια στο να δώσουν απαντήσεις. Όσον αφορά το κριτήριο της εμφάνισης των ζώων της πρώτης ιστορίας τα νήπια ανέφεραν μονάχα για την ένδυση και υπόδηση τους, ότι δηλ. διαφέρουν από τα «κανονικά» ζώα γιατί φοράνε παπούτσια και ρουχα. Κανένα νήπιο δεν ανέφερε πως το κουτάβι της ιστορίας μας είχε ανθρώπινη στάση σώματος ή το ότι είχε χέρια και πόδια τα οποία χρησιμοποιεί όπως οι άνθρωποι. Άρα επικεντρώνουν την προσοχή τους στα στοιχεία εκείνα τα οποία τους κάνουν την μεγαλύτερη εντύπωση κι όπως φαίνεται ξεκάθαρα ένα από αυτά είναι και το ότι τα ζώα-ήρωες ντύνονται όπως οι άνθρωποι. Στον ίδιο βαθμό με την εξωτερική εμφάνιση των ζώων εμφανίζεται στις απαντήσεις των παιδιών και η συμπεριφορά των ζώων-ηρώων. Τα νήπια απάντησαν ότι το κουτάβι είναι διαφορετικό από τα άλλα διότι για παράδειγμα

«κάνει πατίνι». Οι απαντήσεις είχαν να κάνουν με αυτό που έβλεπαν στις εικόνες και μόνο. Δεν έκαναν καμία αναφορά σε ενέργειες οι οποίες παρουσιάζονταν στο κείμενο και όχι στις εικόνες. Ένα μικρό ποσοστό απάντησε ότι το περιβάλλον που ζεί το κουτάβι κι οι άλλοι ήρωες είναι εκείνο που κάνει την διαφορά με τα άλλα κουτάβια(δηλ. το ανθρώπινο σπίτι). Επομένως το περιβάλλον και γενικότερα ο χώρος δράσης της ιστορίας δεν αποτελεί στοιχείο το οποίο τραβάει την προσοχή των παιδιών σε μεγάλο βαθμό. Τα νήπια έδωσαν παραπλήσιες απαντήσεις και για την δεύτερη ιστορία, όμως με μικρές διαφορές στην συχνότητα εμφάνισής τους. Όταν ζητήθηκε από τα νήπια να εντοπίσουν διαφορές για τα ζώα της δεύτερης ιστορίας και για τα ζώα της πραγματικότητας η συχνότερη απάντηση που έδωσαν ήταν αυτή που είχε να κάνει με τις ενέργειες των ηρώων-ζώων. Επομένως, τα παιδιά κατά την διάρκεια της αφήγησης μιας ιστορίας χωρίς εικόνες επικεντρώνουν την προσοχή τους περισσότερο στο «τι κάνουν» οι ήρωες παρά στο «πως είναι». Η εξωτερική εμφάνιση και το περιβάλλον στο οποίο διαδραματίζεται μια ιστορία φαίνεται ότι αποδίδεται πιο αποτελεσματικά στις εικόνες, στις οποίες δίνουν πολύ προσοχή τα παιδιά.

- Όσον αφορά την τρίτη και τελευταία ερώτηση παρατηρείται μια σαφή προτίμηση των ζώων όπως αυτά παρουσιάζονται στις ιστορίες. Τα περισσότερα παιδιά θα προτιμούσαν τα ζώα τα οποία βλέπουν γύρω τους, στο φυσικό τους περιβάλλον, στο ζωολογικό κήπο να έχουν ανθρωπομορφικά στοιχεία καθώς όπως λένε τα ίδια έτσι «είναι πιο όμορφα» ή και «πιο καλά». Το στοιχείο του ανθρωπομορφισμού λοιπόν των ηρώων-ζώων μιας ιστορίας φαίνεται να είναι ιδιαίτερα προσφιλέστατα στα μικρά παιδιά κι αυτό

συμβαίνει γιατί έτσι νοιώθουν πως τα ζώα-που τόσο πολύ αγαπούν-τείνουν να είναι σαν κι αυτά.

Κλείνοντας το β' μέρος της παρούσας έρευνας θα λέγαμε πως το στοιχείο του ανθρωπομορφισμού των Μικρών Ιστοριών είναι ένα στοιχείο που βοηθάει τα νήπια να νοιώσουν πιο «κοντά» με τους ήρωες και έτσι να ταυτιστούν μαζί τους. Το μόνο που χρειάζεται είναι παράλληλα με την αφήγηση Μικρών Ιστοριών να γίνεται και η επίδειξη εικόνων οι οποίες ξυπνούν το ενδιαφέρον των νηπίων και κυρίως συμβάλλουν καθοριστικά στην εμπέδωση του περιεχομένου μιας ιστορίας.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Φτάνοντας στον επίλογο αυτής της εργασίας καταλήγω στο συμπέρασμα πως η ελληνική και ξένη βιβλιογραφία έχει να μας δώσει πληθώρα καλών λογοτεχνικών βιβλίων που απευθύνονται σε μικρά παιδιά. Τα βιβλία αυτά ψυχαγωγούν τα παιδιά, τους παρέχουν γνώσεις και πολύτιμα εφόδια για να αντιμετωπίσουν προβλήματα της ζωής. Οι Μικρές Ιστορίες είναι ένα είδος της Παιδικής Λογοτεχνίας που κεντρίζει το ενδιαφέρον των μικρών παιδιών τόσο με την θεματική τους όσο και με την πλούσια εικονογράφηση. Οφείλω όμως να ομολογήσω πως κατά τη διάρκεια της διεξαγωγής αυτής της εργασίας, ένιωσα κι εγώ η ίδια συνεπαρμένη από τα όμορφα βιβλία, έγινα κι εγώ πολλές φορές μικρό παιδί στην καρδιά κι αισθάνθηκα την ανάγκη να διαβάσω πολλές Μικρές Ιστορίες.

Τέλος, μπορώ να πω πως συνειδητοποίησα τα οφέλη του καλού λογοτεχνικού βιβλίου και για το λόγο αυτό θεωρώ πως είναι υποχρέωση κάθε εκπαιδευτικού, γονέα και ενήλικα να αξιοποιήσει τα οφέλη αυτά για το καλό των παιδιών που είναι το μέλλον του κόσμου.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνική Βιβλιογραφία

1. Β. Δ. Αναγνωστόπουλος, «Γλωσσικό Υλικό για το νηπιαγωγείο», εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα 1994
2. Β. Δ. Αναγνωστόπουλος, «Σύγχρονες τάσεις και απόψεις για την Παιδική Λογοτεχνία», Πρακτικά του Δ'Σεμιναρίου Κ.Ε.Π.Β., εκδ. Ψυχογιός, Αθήνα 1991
3. Αντ. Δελώνης, «Ελληνική Παιδική Λογοτεχνία», εκδ. Ηράκλειτος, Αθήνα 1986
4. Δ. Θεοδούλου, «Η Παιδική Λογοτεχνία και το μικρό παιδί», Κ.Ε.Π.Β., εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα 1988
5. Χ. Θεοδωρίδης, «Εισαγωγή στην Φιλοσοφία», εκδ. Εστία, Αθήνα 1955
6. Τζ. Καλογήρου, «Ζητήματα θεωρίας, ανάγνωσης και διδασκαλίας του διηγήματος», στο Επιθεώρηση της Παιδικής Λογοτεχνίας, 1995
7. Μ. Κανατσούλη, «Εισαγωγή και κριτική της Παιδικής Λογοτεχνίας», εκδ. University Studio Press, Θεσ/νίκη 1997
8. Μ. Καπλάνογλου, «Ελληνική λαϊκή παράδοση», εκδ. Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1998
9. Μ. Καρπόζηλου, «Το παιδί στη χώρα των βιβλίων», εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα 1994
10. Λότη Πέτροβιτς-Ανδρουτσοπούλου, «Μιλώντας για τα παιδικά βιβλία», εκδ. Καστανιώτη, αθήνα 1983
11. Λ. Πολίτης, «Ιστορία της νεοελληνικής Λογοτεχνίας», εκδοτικό μορφωτικό ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα 1993
12. Λ. Πολίτης, «Ποιητική Ανθολογία», εκδ. Δωδώνη, Αθήνα 1985
13. Τ. Τσιλιμένη, «Οι Μικρές Ιστορίες κατά την εικοσαετία 1970-1990», εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα 2002

14. Τ. Τσιλιμένη, Πρόσθετος φάκελος του μαθήματος «Μυθοπλασία Μικρών Ιστοριών, Δημιουργική γραφή», Βόλος 2002
15. Αγ. Τσοπανάκης, «Εισαγωγή στον Όμηρο», εκδ. Αδελφών Κυριακίδη, Αθήνα 1988

Ξένη βιβλιογραφία

1. Albin Lesky, «Ιστορία της Αρχαίας Ελληνικής Λογοτεχνίας», εκδ. Αδελφών Κυριακίδη, Αθήνα 1988
2. M. Nilsson, «Αρχαία ελληνική θρησκεία», εκδ. Παπαδήμα, Αθήνα 1994
3. Jacqueline de Romilly, «Γιατί η Ελλάδα;», εκδ. Το Άστυ, Αθήνα 1993
4. Nytsel Sprainy, «Η Αρχαιοελληνική τέχνη», εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα 1994
5. J. D. Vernant, ««Μύθος και σκέψη στην αρχαία Ελλάδα», μτφρ. Στ. Γεωργούλη, εκδ. Εγνατία, Θεσ/νίκη 1984

Εγκυκλοπαίδειες

1. Εγκυκλοπαίδεια «Επιστήμη και Ζωή»
2. Εγκυκλοπαίδεια «Πάπυρος Larousse», εκδ. Πάπυρος

Λεξικά

1. Τεγόπουλος Φυτράκης “Ελληνικό Λεξικό”, Αθήνα 1993
2. «Φιλοσοφικό Εγκυκλοπαιδικό Λεξικό», εκδ. Καπόπουλος, Αθήνα 1988
3. «Το λεξικό του σκεπτικιστή», στην ιστοσελίδα www.scedic.com

Περιοδικά

1. Περιοδικό «Διαδρομές», τεύχος 37, (Α. Γιαννικοπούλου), 1995
2. Περιοδικό «Διαδρομές», τεύχος 39, (άρθρα: Γ. Κιτσαράς, Α. Γιαννικοπούλου, Μ. Σαρλή), 1995

Ιστοσελίδες

1. www.Kontos.Gr
2. www.Elogos.Gr

3. [www. Ianos. Gr](http://www.Ianos.Gr)
4. www. Picturebooks.gr

Cd-rom

“Renaissance through art”, Zane Publishing, Dallas 1995

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

004000085057

